

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 576

UYGURCA METİNLER I

KUANSI İM PUSAR

(Ses İşiten İlâh)

Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur
(saddharmaþdarika-sütra)

DR. ŞİNASİ TEKİN

ANKARA, 1993

UYGURCA METİNLER I
KUANSI İM PUSAR

Bu eserin 5846 sayılı kanuna göre bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Türk Dil Kurumu'na aittir.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 576

UYGURCA METİNLER I

KUANŞI İM PUSAR

(Ses İşiten İlâh)

Vap hua ki athg̡ nom çeçeki sudur
(saddharmaṇḍarika-sūtra)

DR. ŞİNASI TEKİN

*İbrahim Kayral 2001
Birinci baskısı*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	1
Giriş	2 - 8
Uygurca Metin	9 - 18
Tercüme	19 - 25
Notlar	25 - 31
Ek ve Sözler Fıhristi	32 - 53
Sanskrit - Uygurca Fıhrist	54
Kısaltmalar ve Bibliyografya	55 - 57

Ö N S Ö Z

Kuanşı im Pusar adlı eser, W. Radloff tarafından dökme uygur harfleri ile neşredilmiş ve bir de almanca tercüme denemesi yapılmıştır. Zamanı için büyük bir himmet eseri olmakla berâber, Radloff neşrinde transkripsiyon bulunmaması, metnin tek nûshaya dayanması ve tahlili bir fihristi olmaması, beni, eserin diğer üç nûshasını da karşılaştırmak suretiyle bu konuda yeniden çalışmağa sevketti. Bununla berâber Radloff neşrinden çok istifâde ettiğimi de belirtmek isterim.

Çalışmam sırasında karşılaştığım bazı güçlükleri halledebilmem için büyük yardımları bulunan hocalarım Prof. Dr. A. v. Gabain ile Ord. Prof. Dr. R. Rahmeti Arat'a ve C, D nûshalarından faydalananma izin vermek lütfunda bulunan Mainz İlimler ve Edebiyat Akademisi müdürü Prof. Dr. Helmuth Scheel'e ve eserin yayınlanması temin eden Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sabahattin Özbek ile hocam Prof. Dr. Mehmed Kaplan'a ve tashihlerde büyük yardımcı dokunan arkadaşım Mehmed Akalın'a burada teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum, 1. X. 1959

DR. ŞİNASI TEKİN

G İ R İ Ş

İslâmktan önceki Türk dili kaynaklarının önemli bir bölümünü Uygurca metinler teşkil eder. 'Uygarca' veya 'Uygur devri' deyimleri sunî bir deyimdir. Bu ad altında anılan metinlerin hepsi uygur türklerine mal edilemez. Uygurlar bütün türk boyları içerisinde önce siyaset¹ daha sonra medeniyet alanında² öteki boylara önderlik ettikleri için türk medeniyetinin bu devresine 'Uygur devri' diyoruz. Moğol bozkırlarındaki uygur devleti kırıgzılar tarafından 840 yılında yıkılınca uygurların çoğu Tarım bölgesine, eski kuzey İpek yolunun geçtiği Tanrı dağlarının eteklerindeki vâha şehirlerine göç etmeye başladılar ve daha uygur devleti zamanında türlü amaçlarla buralara gelip yerleşmiş olan türk unsuru, bu son göç ile daha da kuvvetlenmiş oldu. Milâdi ilk yüzyılında batı ve güney-batıdan bu bölgelere, yani Doğu Türkistan'a tüccar kavimler vasıtıyla gelen *burkan* (*buddha*) dini ve kültürü³, buramın türk olmayan halkları, tohar, soğut ve hindliler tarafından işlenmiş ve IX. yüzyılın ortalarında azınlıtan çoğunuğu geçen türkler, bu kültür malzemelerinin varisi olmuşlardır. Artık sâkin bir şehir hayatına kavuşan türkler devrin kültür hareketlerine katılıyorlar ve çeşitli kültür alanlarında temayüz ettikleri gibi eski malzemeyi işleyerek bunlara kendi karakterlerini veriyorlardı.

Eski ve orta çağın her kültür çevresinde olduğu gibi bu devirde de din, türklerin hayatında ana rolü oynamıştır. Her millet gibi, yaşayışlarının manasını, amacını tanrisal kuvvetlerden almağa çalışan türkler, ilk defa büyük dinlerden mani dinini, uygur devletinin 3. hâkanı *Bögü han*⁴ zamanında, 762 yılında resmen kabul etmişlerdi⁵.

¹ A. v. Gabain, *Steppe und Stadt im Leben der ältesten Türken*, Der Islam 1949, 30-62. s. (bir kısmının Türkçesi için bk. S. Çağatay, DTCFD, II. c., 685-696. s.); A. v. Gabain, *Alt-türkische Datierungsformen*, UAJb. XXVII. c., 191-203. s.

² A. v. Gabain, *Das Alt-türkische Schrifttum*, Berlin 1950, 24 s.; A. v. Gabain, *Buddhistische Türkenmission*, Asiatica, Leipzig 1954, 161. s. v. d.

³ A. v. Le Coq, *Auf Hellas Spuren in Osttürkistan*, Leipzig 1926; A. Grünwedel, *Alt-buddhistische Kultstätten in Chinesisch-Turkistan*, Berlin 1912.

⁴ *ulug ilig tengride kut bulmuş erdemîn il tutmuş alp kutluğ külûg bilge uygar kağan* 'büyük hükümdar, liyakati (Charisma) gökten almış olan, faziletleri ile devleti ayakta tutmuş olan, cesur, liyakath, söhretli ve hakim uygur hâkanı, krş. TTII, ön söz; UII, 95. s. J. R. Hamilton, *Les Ouighours à l'époque des cinq dynasties d'après les documents chinois*, Paris 1955, 139. s.

⁵ A. v. Gabain, *Steppe und Stadt im Leben der ältesten Türken*, Der Islam 1949, 30-62. s. ve bk. bir de yukarıdaki kaynaklar.

Türklerin bundan sonraki hayatında, uzaktan yakından geçici olarak tanıkları burkan dini baş rolü oynamıştır⁶. Bunu, Turfan ve yöresinden XX. yüzyılın başında Avrupa'ya getirilen uygurca metinlerin hemen hepsinin burkan dinine ait olduğunu anlıyoruz⁷. Fakat burkan dini yanında mani ve hıristiyan dinleri de türkler arasında - az olmakla beraber - yayılmıştır⁸.

Yeni bir kültür çevresine giren her millet gibi türkler de ilk olarak o kültür çevresinin eserlerini dillerine çevirme yoluna gitmişler ve bunda da büyük bir başarı göstermişlerdir⁹. Burkan dininin kuzey mezhebi (skr. *mahāyāna* = uyg. *uluğ kölüngü, tayśīṅg*), büyük bir ihtimâle toharlar, tibetiler ve ticaretle uğraşan İran asılı soğutlar vasıtasiyla türkler arasında yayılmıştır¹⁰. Bunu, aynı dillerden alınmış burkancılık deyimlerinden anlıyoruz¹¹. Bu milletler yanında çinliler, orta Asya ve uzak doğu milletlerinde olduğu gibi, türklerin de daima üstatları olmuş ve zaten uygurca eserlerin hemen hepsi çinceden çevrilmiştir¹².

Aşağıdaki uygureca metin de — açıkça söylememekle beraber —ince *Miao fa lien-hua king*¹³, asıl dinin nilüfer çiçeği kitabı' (skr. *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*¹⁴ = uyg. *Vap hua ki nom çeçeki atlığ sudur*¹⁵ adlı Mahāyāna-Bur-

⁶ A. v. Gabain, *Buddhistische Türkennmission*, *Asiatica*, Leipzig 1954, 161. s. v. d.

⁷ A. v. Le Coq, *Auf Hellas Spuren in Osttürkistan*, Leipzig 1926.

⁸ A. v. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho I-III*, Berlin 1912-1922; W. Bang, *Manichäische Laien-Beichtspiegel*, Le Muséon 1923, 137-242. s.; aynı yazar, *Manichäische Hymnen*, Le Muséon 1925, 1-55. s.; F. W. K. Müller, *Uigurica I*, 5-10. s.; W. Bang, *Türkische Bruchstücke einer nestorianischen Georgspassion*, Le Muséon 1926, 41-75. s.

⁹ R. R. Arat, *Uygurlarda istilahlara dair*, TM VII-VIII, 56-81. s.

¹⁰ A. v. Gabain, *Buddhistische Türkennmission*, *Asiatica*, Leipzig 1954, 167. s.

¹¹ yk. bk. ve O. Hansen, *Tocharisch-iranische Beziehungen*, ZDMG 1940, 26 s.

¹² Başka dillerden çevrilmiş eserler az olmakla beraber yok değildir, mesl. Maytrisimit toharcadan (*tohri tili*) çevrilmiştir. (Maitrisimit, *Faksimile der alttürkischen Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule*, in *Faksimile herausgegeben und bearbeitet von A. v. Gabain* — Tamıtma yazısı için bk. Ş. Tekin, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1958, 319-322. s.; — P. Demiéville / J. R. Hamilton, *T'oung pao*, 46. c., 433-445. s.) tibetçeden (*tüpüt tili*): *Ārya-rājāvāvādaka Mahāyāna-sūtra*, BB XIV, 69-86. s. Ve yine aynı dilden çevrilmiş bir parça daha vardır, bk. AY 30, 8.

¹³ Çince metnin Avrupa dillerine tercümesi velarındaki araştırmalar için bk. Beal, *A catena of Buddhist scriptures from the Chinese*, London 1871, 392. s.; Schulemann, *Botschaft des Buddha vom Lotus Guten Gesetzes*, Freiburg 1937; Winteritz, *Geschichte der Indischen Literatur*, Leipzig 1913, 2. c., 230-238. s.; Anesaki, *Nichirin, the Buddhist prophet*, Cambridge Ma. 1916 18-32. s.; Hackmann, *Chinesische Philosophie*, München 1927, 282. s. v. d.; W. E. Soothill, *The Lotus of the wonderful Law*, Oxford 1930.

¹⁴ Sanskrit asıldan çevrilmiştir: Burnouf, *Le Lotus de la Bonne Loi*, Paris 1852; Kern, *The Saddharmapuṇḍarīka or the Lotus of the True Law*, Oxford 1884 (Sacred Books of the East).

¹⁵ Bunun, adı geçen çince metin olduğu hakkında bk. TTV, not B¹. Oradaki parça bugün Mainz'da 398 numara altında kayıtlıdır.

kancılığma ait eserin 25. bölümünün tercümesidir (bk. uyg. metin, 3. str.). Bu çince metnin 25. bölümü sanskrit aslinin 24. bölümüne tekabül eder¹⁶. Nepal'da, Saddharma-puṇḍarīka-sūtra ile Suvarṇabhāṣottama-sūtra (*Altun yaruk*) dokuz mukaddes kitap (dokuz dharma) arasında sayılmaktadır.

Sanskrit aslinin ne zaman ortaya çıktıgı bilinmemekle beraber ilk çince tercümesi m.s. 266 yılından sonra tamamlandıguna göre¹⁸ sanskrit aslinin bu tarihten önce tanzim edildiği anlaşılyor. Üçüncü ve son olarak çinceye 600 yılında tercüme edilmiştir. Son şekli ile 27 bölümünden ibaret olan Saddharma-puṇḍarīka-sūtra Nepal'da olduğu gibi (yk. bk.) Çin'de de çok yayılmış, saygı görmüş bir eserdir. Hatta Çin'de Sui-hânedan zamanında (m. s. 589-617) kurulan bir burkancıh mektebi, adını bu eserden almıştır (*Fa hua king*¹⁹). Kuzey burkancılarının dünya görüşleri, hakikatı anlayış şekilleri, esere dağınık bir surette serpiştirilmiştir. Bu gibi felsefi fikirler daha çok 15. ve 16. bölmelerde göze çarpmaktadır²⁰. Bununla beraber eser felsefi olmaktan çok dinidir. 21.-26. bölümler çeşitli bodhisattvalara (aş. bk.) ayrılmıştır. İşte metnimiz, bu bölümlerden bodhisattva Avalokiteşvara başlıklı 25. bölümür.

Uygurca tercümenin ne zaman, nerede ve kimin tarafından yapıldığını bilmiyoruz. Ancak nüshaların uygur yazısının kalem ile iri, okunaklı ve güzel bir şekilde yazıldığını ve imlânın düzgün oluşunu göz önünde bulundurursak, tercüme ve istinsah tarihlerinin moğol devrinden (XIII. yy.) sonra olamayacağını düşünebiliriz. Nüshaların dördü de Turfan ve yöresinde bulunmuştur (aş. bk.). Eser, buralara sonradan başka yerlerden de getirilmiş olabilir. A nüshasının sonunda müstensih, parçayı *upāsaka Dharmaruci Seli* adında birinin isteği üzerine yazdığını bildiriyor ve kendisinden hiç bahsetmiyor (bk. str. 223). *Drmuruç* (<skr. *dharmaṛuci*, bk. *fihrist*) *Seli* her hâlde zengin bir mümin ve müstensih de yazısı güzel olan bir râhip idi. Burkancıların gelenegine göre, râhip ve râhibeler, mümin halkın verdiği sadakalarla geçirinlerdi. Ayrıca halktan zengin olanlar arada sırada râhiplere dînî kitap veya bunların birinden sevilmiş, beğenilmiş bir bölümü, para veya herhangi bir maddî bağış karşılığında yazdırırlardır²¹. Metnimiz de, her hâlde aynı şekilde, Saddharma-puṇḍarīka-sūtra gibi büyük bir eserden, en aşağı halk tabakalarına kadar herkesin sevdigi, zevkle okuduğu veya dinlediği Avalokiteşvara hikâyesi

¹⁶ Burnouf, XXIV. bölüm.

¹⁷ Winternitz, *Der Mahâyâna-Buddhismus*, Tübingen 1930, 3. not

¹⁸ Hackmann, *Chinesische Philosophie*, München 1927, 282.; s. GdCh. II; 295. s. Bu çince tercümelерden, hangisinin uygurcasının esası olduğunu tesbit edemedim.

¹⁹ yk. kaynak, 261. s.

²⁰ yk. kaynak, 283. s.

²¹ krs. AY 34, 19. 343, 19/20. 403, 27 ve 498, 2.

(aş. bk.) seçilerek yazdırılmış olmalıdır. Bu düşünceyi, dört ayrı nüshasının — eksik de olsa — bize kadar gelmiş olması kuvvetlendiriyor.

Metnimizin konusu, Avalokiteşvara adında bir bodhisattvanın, canlı varlıklara türlü vesilelerle, tanrısal gücünden faydalananarak yardım etmesi ve canlı varlıkların da sıkışık anlarında ona baş vurmaları, yalvarmalarıdır. Asıl Burkancılık'ta (Güney Burkancılığı) bulunmayan bu ilâh tasavvuru sonradan yabancı etkiler altında kuzyey burkancıları tarafından yaratılmıştır.

Burkancılık, asıl vatanı olan Hindistan'ın dışındaki ülkelere yayılmaça yabancı inamışların, yabancı dinlerin etkisi altında kaldı, yeni yeni mezhepler türedi, Burkan'ın dini bambaşka yollar tuttu. Bu değişimeler yalnız felsefe alanında değil, dinin gerektirdiği pratik ibadet ve inanç alanlarında da kendisini gösterdi. Burkan, ermiş olanların yapabilecekleri tek şeyin, canlı varlıklara, dünyanim acılarından kurtulmak ve 'mutlak sükûn' olan Nirvâna'ya ulaşabilmek için gerekli yolu göstermek olduğunu ve canlı varlıkların da bu yoldan tek başlarına ilerlemek zorunda oldukları, hiç bir tanrısal güçe bel bağlayamayacaklarını ve her şeyin, tanrıların dahi uymak zorunda oldukları bir ılıyet esasına göre doğduğunu, büyüdüğünü ve yok olduğunu öğretmişti. Buna karşılık, Burkancılığın, etkisi altında kaldığı hindu mezheplerine göre İşvara her şeyi yaratan tek tanrıdır; kendisi yaratılmamıştır. Bu durum karşısında Burkancılığın, yaratılmayıp kendiliğinden var olan ve her şeyi yaratan bir tanrıyi kabul etmesi imkânsızdı. Öte yandan dünyanim acılarından kolayca kurtulup 'mutlak sükûn'a kavuşmak için çırpan insanlar, dinlerinin esaslarına bağlı kalarak yabancı dinlerin 'kaadir-i mutlak' tanırlarını başka türlü yorumlayarak kabul ettiler ve böyle *bodhisattva* - ideali doğdu.

Eski Burkancılığa göre Nirvâna'ya ancak râhip ve râhibeler şahsi gayretleri ile ulaşırlardı. Bunlara, Nirvâna'ya geçmeden bir önceki doğumlarında bodhisattva (erme varlığı = burkan namzedi) denirdi. Türklerin de dâhil bulunduğu yeni (kuzyey) Burkancılığın esaslarına göre bodhisattva olanlar Nirvâna'ya geçebilecek bir duruma geldikleri halde öbür canlı varlıkların hâlâ daha 'doğru yol'a giremediğini görünce bunlara karşı büyük bir acıma hissi duyar (uyg. *uluğ yarlıkançaçı köngül turğur-*) ve Nirvâna'dan vaz geçip canlı varlıkların içinde bulundukları türlü âlemlere girer, onları doğru yola, din yoluna sokmak için vaazlarda bulunurlardı. Bu yeni tasavvura göre, bodhisattva bütün canlı varlıkları temsilî salına (araba) bindirerek, dalgah bir ırmak veya bir deniz olarak düşünülen bu dünyadan (*saṁsāra*) Nirvâna'ya götürür. Bütün cantları kurtarmak istedikleri için büyük salları (skr. *mahāyāna* = uyg. *uluğ kólüñgü, tayşinę*) olduğunu ileri süren ve kendi dinlerini böyle adlandıran yeni (kuzyey) burkancılar, bodhisattvası veya arhatı yalnız kendisini kurtarmağı düşündüğünden dolayı eski (güney) burkancıların dinine küçük sal (skr.

hīnayāna = uyg. *kiçig kōlūngü, savśing*) adını vermişlerdir. Avalokiteşvara (uyg. *kuanşı im* <çin. *kuan-ṣi-yin*) da canlı varlıklara karşı sonsuz bir acıma hissi duyan, insanların çeşitli dileklerini yerine getiren, sıkıntıya düştükleri zaman bir hazır gibi yetişen ve onlara, Nirvāṇa yolunu gösteren bu türlü bodhisattvalardan biridir. Uygurca adının arkasındaki *pusar*, *bodhisattva* sözününince yolu ile sanskritten uygurcaya geçmiş şeklidir²². Mahāyāna metinlerinde sık sık rastlanan bu türlü bodhisattvaların en önemlilerinden sayılan Avalokiteşvara veya Āryāvalokiteşvara ‘asıl A.’ Uzak doğuda dişi bir ilâh olarak *Kuan-yin* veya *Kvannon* adı altında en aşağı halk tabakalarına kadar yayılmıştır²³. Avalokiteşvara, Mahāsthānaprāpta ‘büyük güçe ulaşmış’ ile birlikte Amitābha burkan’ın ‘batı cenneti’ni idare eder²⁴. Ayrıca Avalokiteşvara’nın özelliklerini anlatan başlı başına bir kitap da düzenlenmiştir²⁵. Bu kitabın başında *Ādi* burkan’ın Avalokiteşvara’yi temâşa yolu ile yaratığı söylenmektedir²⁶.

Bu ilâhin adı hakkında türlü düşünceler vardır²⁷. ‘bütün canlı varlıklara bakan’, ‘bütün bakılan şeylerin efendisi’, ‘bütün dünyamın efendisi’. Uygurca metnimizde ise adı, *ün eṣidguci* (4a) ‘ses işten’ diye geçiyor. Uygurcadaki bu şeklin, hindçeden çinceye yapılan yanlış tercüme dolayısıyla ortaya çıkan anlaşılmıyor. Yani Avalokiteşvara adında, *loka* ve *svara* ‘dünya ve ses’ sözlerinin bulunduğu düşünülmüştür²⁸.

Metnimiz *triratna* ile başladıkten sonra 25. bölümün başlığı (tam değil) ve ilâhim türkçe, hindçe ve çince adı geliyor. Metin, ‘sıkıntıya düşen bir kimse Kuanşı im pusar’ın adını anarsa, o kimse, sıkıntısından kurtulur; işte bu yüzden ona Kuanşı im pusar derler’ şeklinde 58. satırda kadar sürüyor. Burada Burkan, *Alkınçsız köglüğ bodisvta* (=skr. *Akṣayamatibodhisattva*) hitap ederek Kuanşı im’ın gücünün işte bu derece olduğunu söylüyor (59-60). Sonra Burkan ile Akşayamati-bodhisattva arasında Kuanşı im’ın özellikleri, tabiat üstü gücü hakkında suallı-cevaplı bir konuşma başlıyor (61-153). Akşayamati-bodhisattva Burkan’dan aldığı cevaplar üzerine Kuanşı im’ın tabiat üstü gücünü ve canlı varlıklara karşı beslediği acıma hissine hayran olu-

²² *pusar* <çin. *p'u-sa* (< *b'uo-sāt) <skr. *bodhisattva*.

²³ H. v. Glaserapp, *Der Buddhismus*, Berlin/Zürich 1936, 62. s.

²⁴ Hackmann, *Laienbuddhismus in China* Stuttgart 1924, 10. s. v.d.

²⁵ *Avalokiteşvaraguṇakāraṇḍavyūha* veya kısaca *Kāraṇḍavyūha*, bk. Winternitz, *Der Mahāyāna-Buddhismus*, Tübingen 1930, 3. s. ve 43. s.

²⁶ H. v. Glaserapp, *Buddhismus und Gottesidee*, AWLM 1954, 86 (480). s.

²⁷ Winternitz, *Der Mahāyāna-Buddhismus*, Tübingen 1930. 41. s. 92. not.

²⁸ Hackmann, *Laienbuddhismus in China*, Stuttgart 1924, 10. s. 4. not. Fakat krş. bir de UI, 17.7s.: edgü ögli bakışlığı (?) bodisvta ‘dost bakışlı Bodhisattva’=Avalokiteşvara. Ayrıca bk. HH. 3. s. v.d.

yor ve 'baha biçilmez incilerle süslü gerdanlığını' çıkarıp Kuanşı im'e din sadakası olarak uzatıyor, almak istemeyince, alıp canlı varlıklara yardım etmesini ısrarla diliyor (154-161). Bunun üzerine Burkan ısrar ediyor, o zaman Kuanşı im gerdanlığı alıp ikiye bölüyor; bir parçasını *Erüş erdi burkan'a* (= skr. *Prabhūtaratna-buddha*), ikinci parçasını da *Şakimun burkan'a* (<skr. *Śākyamuni-buddha*) sunuyor (162-169). Burkan ile Akşayamatibodhisattva arasında sualli-cevaplı konuşma tekrar başlıyor. Sonunda, Burkan'ın, Kuanşı im pusar'ın tabiat üstü gücü hakkında verdiği vaazi dinleyen 84.000 canlı varlığın hepsi derin Burkan asâletine inanıyorlar; ve parça yine *triratna* ile son buluyor.

Eserin uygurca nüshaları büyülü küçülü dört tanedir.

A nüshası müstensihin notu ile 224 satır olup W. Radloff tarafından dökme uygur harfleri ile basılmış, buna almanca tercümesi ve notlar eklenmiştir²⁹. Şimdi St. Petersburg'da bulunan bu nüsha hakkında Radloff, önsözünde şu bilgileri veriyor: "Djakov'un Turfan'da elde ettiği uygurca eserler arasında 285 cm. boyunda, 27 cm. genişliğinde bir kitap tomarı (*tezinc*) bulunmaktadır. Üzerinde 1, 8 cm. aralıklı ve herbiri 24, 7 cm. olan 170 satır vardır. Bundan ayrı olarak, yazı ve kâğıt cinsi bakımından aynı metnin parçaları olduğu anlaşılan dört parça daha vardır. Bunlar metnin başından kopmuş olup en büyüğü 36 satırlık, ikisi altışar satırlık ve biri de dört satırlıktır. Birinci satır ve bu son parçanın ikinci satırının üst kısmı kırmızı mürekkeple olup ötekilerin hepsi kara mürekkeple yazılmıştır. Metnin büyük küçük sekiz eksik kısmı vardır. 16 satırlık (başka bir el tarafından?) bir müstensih notunu okumak mümkün olamadı" (s. I-III). Radloff ayrıca kitabın sonuna, istediği nüshanın son kısmının bir fotoğrafını koymuştur (bk. 1a). Bu fotoğraftan anlaşıldığına göre nüshanın yazısı oldukça iri bir uygur-kalem yazısıdır.

B nüshası F. W. K. Müller tarafından iki parça hâlinde, satır altlarına tercümesi ve çince aslı eklenerek yayınlanmıştır³⁰. Kara ve soluk kırmızı bir mürekkeple (bk. III, s. 99) yazılmış olan bu nüsha, metnin aşağı-yukarı 60 satırlık bir kısmını teşkil eder. F. W. K. Müller bu nüsha hakkında daha fazla bilgi vermiyor.

C nüshası şimdi Mainz İlimler ve Edebiyat Akademisi'nde 733 (TII Y. 32, 39, 60) numarada kayıtlıdır. 103 cm. boyunda ve 30,5 cm. genişliğinde bir kitap tomarı olup üzerinde herbiri 28 cm. olan 61 satır vardır. Yazısı, ufak boydaki uygur yazısının kaleml ile yazılmış en güzel örneklerindendir. Metin,

²⁹ W. Radloff, *Kuan-ṣi-im Pusar, Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmaṇḍarika*, BB XIV, St. Petersburg 1911, 1-68. s.

³⁰ III, 14-20. s. (Uygur yazısıyla olan bu nüshanın eski işaretleri söyledir: TII Y.10/TII Y. 18. Bunları, Mainz'da yapılan son tasnifte bulamadım.)

sağdan ve soldan kara, soluk iki çizgi ile çerçeveye içerisinde alınmış, aynı şekilde satırların yeri de önceden bu gibi çizgilerle tesbit edilmiştir. Parça, başından ve ortasından az, sonundan çok eksiktir. Yazmann arkasında sonradan oldukça okunaklı, firça ile yazılmış 27 satırlık bir metin vardır. Asıl metin ile bir ilgisi olmayan bu kısımlar, uygur yazısının burada aldığı şekle göre, çok sonradan eklenmiştir. Hatta bazı satırlar birer kalem denemesinden ileri geçemiyor. Yalmız aynı sayfanın başında *bu kuanşim pusar bitigi ol* 'bu Kuanşı im pusar kitabıdır' başlığı vardır. Sayfanın sonunda ise daha okunaklı firça yazısıyla yeni bir metin başlamakta fakat iki satır sürmektedir:

*(nam)o but.. (namo drm) (na)mo sañg..
... takı biş yüz bodisvtlarning...*

D nüshası da Mainz İlimler ve Edebiyat Akademisi'nde 289 (TII Y. 54-a) numarada kayıtlıdır. 17 cm. boyunda ve 16 cm. genişliğinde (şimdiki hali) olup üzerinde 11 satır vardır. Başı, sonu ve sol kenarı tamamıyla eksik olan bir kitap tomarı parçasıdır. Yazısı oldukça iri bir uygur-kalem yazısıdır. Kağıdı koyu sarı renkte olup cilâlanmıştır. İyi korunabilmesi için Berlin'de konan tek camın üzerinde çini mürekkebi ile *kuanşı im pusar* adının çince karşılığı yazılmıştır. Ayrıca arkasındaki mukavvaya yapıtırlmış bir zarf içerisinde metnin çevri yazısı bulunmaktadır.

UYGURCA METİN*

A	1 (namo but).. namo drm.. namo sang 2 (kuanşı i)m pusar alkudün sunğar etüz körkin 3 (körtgürü)p tınlıqlarka asığ tusu ķılmakı biş otuzunç 4 ... orninta
C ₁	4a ün eşidgücü tip atanı //ki . . . ince
C ₂	5 tiser tözün . . . tiser eşidgel ⁱ erklig
C ₂₋₃	6 tip titir . . . bu yırtinçüdeki kim emgeklig tınlıqlar atasar ol
C ₃	7 sav yok kim kentü eşidmeser . . . ami üçün bu bodisvt arya-
C ₄	8 -valokdişvar tip atanur . . . tavğaçça kuanşı im titir . . . ince
C ₅	9 (tip yar)lıkadı tözünüm birük bu yırtinçüde sansız
C ₅₋₆	10 tümen t(mılgılar) . . . emgenser ol emgekinte
C ₆₋₇	10a kuanşı im pusarka umug inağ tutup . . . atasar ..
C ₇	10b bu bodisvt kentüni atamış üçün anta ok eşidür . . . o- . . .
C ₈	11 emgeklerinte ara kirip kutgarur . . . ol k(amag)
C ₈₋₉	12 emgekligler emgekinte antağ kurtulur am üçün bu
C ₉₋₁₀	13 bodisvt kuanşı im tip atanur . . . taķı yime kim kayu

1-4 B, C ve D'de yok.—4a A'da 4. ve 5. satır arasında bir iki satırlık bir boşluk var. (4a=C₁) —5 tiser . . . erklig]-ser tözün'dengeri kalam yalmız C2'de var.—6 kim . . . tınlıqlar] bu kısım C'de eksik.—7 sav . . . arya] sav yok yerine A7 (o)k A7, C3 işidmeser (ami . . . arya kısım C'de eksik, yalnız A'da var.)—8 valokdişvar . . . ince] A8 (valoki) d (s) ur A8 kuanşıim (titir ince C'de eksik.)—9 tip . . . bu] (t. yar)lıkadı C'de eksik. Bu A'da eksik.—10 A'da eksik.—10a A'da eksik.—10b anta ok eşidür] a. o. bitişik yazılmış, o. elif ile. C7 işidür (Bu satır A'da eksik.)—11 A'daki ötrü ol em- . . . 11. satırı teşkil ediyor. 12 antağ kurtulur] A12 anta kurtulur—14 pusar atın] p. A14'de yok. A'daki atasar yanlış, bu C10'da yok.—15 atasar . . . zutsar] A15 (tokta)tmatin? A'daki atanur yanlış—16-18 A'da bu satırlar eksik, yalnız tek-tük harf ve hece izleri görünüyor.—

19 satıgsız . . . taluy] C13 satağsız A'da tilegli yok, taluy'dan sonrası eksik. —20 kemisin tokıp] Radloff bu iki kelime yerine ermezze takip okumak istiyor. C14'de ise yukarıdaki gibidir.

21 tegürser] A21 tegir-ler—23 tınlıqlar . . . kurtulur] t. taluyda: A'da yok. ozar C17'de yok. A23 kurtulur—

24 ami . . . bu] a. üçün b. A24'de eksik. —25-26 A'da bu satırlar eksik 26. satırda mânaya uymayan basmadın ve ağız? kelimeleri okunuyor.—

* ( ) içindeki söz ve heceler doldurmadır. ///: üç harf eksik demektir.

- C₁₀ 14 tınlığ kuanşı im (pusa)r atın uzun turķaru
 C₁₀₋₁₁ 15 a(tasar) tünle küntüz atayu tutsar antağ
 C₁₁ 16 oğrı bar uluğ otka kirser . . .
 C₁₂ 17 uluğ suvka kirser ölimegey sıgtı tegip öngey . . . takı
     yime ming
 C₁₃ 18 tümen tunlıqlar altın kümüş erdnı monçuk
 C₁₃₋₁₄ 19 satıgsız erdniler tilegeli . . . taluy ögüzke kirser
 C₁₄₋₁₅ 20 taluy içinteki kara yıl kelip kemisin tokıp yekler
 C₁₅ 21 ergüsi otruğlarinta ölüm yirke tegürser . . . annüg
 C₁₅₋₁₆ 22 ara bir bilge kişi kuanşı im pusar atın atasar
 C₁₆₋₁₇ 23 ol kamağ tınlıqlar taluydağı tişi yeklerde ozar kurtulur
     esen
 C₁₇ 24 tükel öz yirinte (barur)lar . . . ani üçün bu bodisvt
 C₁₇₋₁₈ 25 kuanşı im pusar tip atanur . . . takı yime kim
 C₁₈ 26 kayu tınlığ beglerde ağır yazuğu bolup tutup
 C₁₉ 27 ölürgeli azu kınağalı sakınsar kılıççı biçgesi kağılı
 C₁₉₋₂₀ 28 tsun tsun smar uvşanur neng bat kılı umaz
 C₂₀ 29 kurtulur . . . takı yime birük bu üç ming uluğ ming
 C₂₀₋₂₁ 30 yır suvda tolu yavlak yek içgek erser kelip
 C₂₁₋₂₂ 31 ol kişig ölürgeli örletgeli sakınsar anğar
 C₂₂ 32 utru kuanşı im pusar atın ursar ol kamağ yekler
 C₂₂₋₂₃ 33 ol kişi tapa kınığirtı yavlak közin körü umağaylar
 C₂₃₋₂₄ 34 ami takı ne timış kergek kim ol kişig ölüürü
 C₂₄ 35 usar . . . azu adım kor yas kılı usar . . .
 C₂₄₋₂₅ 36 takı yime kim kayu tınlığ beglerde ağır yazuğuğun
 C₂₅ 37 yazuksuzun yana yokla kelip kınılkta kirip ba-
 C₂₆ 38 . . . -miş bağda bukaǵuda yatıp emgek emgenser ol

27 ölürgeli . . . biçgesi] A'da bu satır *kınağalı*'nın eki -aǵaǵı ile başıyor. A27 tutup ö. sakıng kılıtı biçeki (Radloff not 20'de biçaklı diye yazıyor). — 28 uvşanur... bolmaz] C19 uvşanur k20 bart bolmaz — 29 kurtulur . . . birük] A29 kurtulur b. A'da yok. — 31 örletgeli . . . anğar] A31 üzüsgeli (Radloff'un doldurması!) A31 anta — 32 utru . . . ol] A32 ötrü A32 atın atayurda (Radloff'un doldurması!) — 33-34 A'da bu satırlar eksik.

36 tınlığ] C24 kişi — 37 yazuksuzun] A36/37 yazuğu bolup — 40 yalvara] A40 yalvara — 41 kurtulur] A41 kurtulur — 42 kuvrap] A42 ara — 43 A'da ol kalın yağı yavlak tekrar edilmeyor. sakınsar C29'da yok. A43 korķınlıq — 44 busuľug . . . yana] A44 busuľug. (yana A'da yok. — 45 bilür . . . satıqcıdar] A45 uluğ A45 satıqcı

46 yolçısı yırçısı] A46 yolçı yırçı — 47 yükler . . . iltgeli] C31 yük A'da bu satır çok eksik, yalmaz sonda -ip ertiġgeli var.

48 sakınsar ve sarıbav'dan başka A'da bir şey yok.

49 A'da uluğ'dan sonra er var. — 50 arıq] A50 arıq-ğ

51 süzük . . . köngülün] A51 sözün A51 köngülin — 53 bu] A53 ol

- C₂₆₋₂₇ 39 emgekinde kuanşı im pusar atın atasar kut
C₂₇ 40 kolu yalvara ötünser baǵda buǵağuda yime (ol) tınlıǵ
C₂₇₋₂₈ 41 kurtulur .. taǵı yime bu üç minǵ ulug minǵ
C₂₈ 42 yır suvda sansız tümen yaǵı yavlak kuvrap
C₂₉ 43 ol kalın yaǵı yavlak ara kalın satıǵçilar yolayu ertgeli
sakınsar korkunçlugu
C₂₉₋₃₀ 44 busušluǵ erser yana ol biş yüz satıǵçılarda bir
C₃₀₋₃₁ 45 bilür er sartbav satıǵçilar uluǵı ol kalın satıǵçilarıǵ
C₃₁ 46 başlap yolcısı yırçısı bolup ertingü öküş aǵı barım
C₃₁₋₃₂ 47 ağır yükler birle ol yaǵılar ara uduzup iltgeli
C₃₂₋₃₃ 48 sakınsar ertingü alp erür .. birük ol sartbav
C₃₃ 49 satıǵçilar uluǵı .. ol kalın satıǵçilarka
C₃₃₋₃₄ 50 ince tip tiser sizler kamaǵ korkmańglar arıǵ
C₃₄ 51 süzük kirtgünç köngülin kuanşı im pusar
C₃₄₋₃₅ 52 atan atanglar .. ol bodisvt sizlerke korkunçsuz
C₃₅₋₃₆ 53 busı birgey sizler kamaǵun atamışka bu kalın
C₃₆ 54 yaǵı yavlakta ozǵay sizler tip tiser .. ol kamaǵ
C₃₆₋₃₇ 55 satıǵçilar eşidip tüzü bir ünin namo kuanşı
C₃₇₋₃₈ 56 im pusar tip atamışta ol kamaǵ satıǵçilar
C₃₈ 57 ol kalın erüs yaǵı yavlakta ozar kurtulurlar ..
C₃₈₋₃₉ 58 anı üçün kuanşı im pusar tip atanur .. anı üçün
C₃₉₋₄₀ 59 siz alkıncısız kögüzlüǵ bodisvt ince bilińg ukunǵ
C₄₀ 60 kuanşı im pusar kutadmaǵ erdemı antaǵ kasınçig uluǵ
C₄₀₋₄₁ 61 titir taǵı yime (kim) kayu tınlıǵ amranmaǵ uvutsuz
C₄₁₋₄₂ 62 biliǵi küchlüǵ erser kuanşı im pusar atın
C₄₂ 63 atasar .. ol uvutsuz biliǵde kiter amrlıur .. kim kayu
C₄₂₋₄₃ 64 tınlıǵ artuk küchlüǵ övkeçı erser kuanşı im pusar atın
atasar
C₄₃ 65 övkesi korayur .. örgrünçülüǵ köngüllüǵ bolur
66 birü(k) kim ayıǵ kuhnchıǵ karanıǵ biliǵsiz kögüzlüǵ
67 erser uzun turkaru kuanşı im pusar atın

54 yavlakta ... tiser] C36 yavlakka A'da ozǵay sizler... eksik.

55 eşidip ... ünin] C37 işidip A'da e. tüzü bir ü. eksik.

56 kamaǵ] C37 kamaǵ-ǵ — 57 ol ... kurtulurlar] ol A'da yok. A57 kutulurlar — 59 ukunǵ] A'da yok. — 60 kutadmak] C40 iyelik eki var. — 61 amranmak] A'da yok. — 62 im] C41 im-m

63 biliǵde] C42 biliǵden(?) — 64 artuk küchlüǵ] A'da yok .

65 örgrünçülüǵ sözünden itibaren 87. satura kadar C eksik.

71 kutadmak ... titir] B1 kutadmış ... erür — 73 yime ... tişi] y. A'da yok. A73 tişi-i

— 75 atan] B4 antin —

76 körkle ... uluglüǵ] k. kutluǵ ü. A'da yok. — 77 yime körkle] y. k. A'da yok

- 68 atayu tapinu udunu t(eginse)r erüş ḫar(arıq biligsiz)
 69 biliginte kiter kögüzü bolur yaruq bilge alķıncısız
 B₁ 70 kögžlüg bodisvt kuanşı im pusarñıŋ
 B₁₋₂ 71 ḫutadmaķ küci erdemı antaġ uluġ titir anı üçün
 B₂ 72 ḫamaġ yalaŋguklar ayayu ağırlayu tutmuş kergek kim
 B₂₋₃ 73 tünle kūntuz unıtmasar .. taķı yime kim ḫayu tişi
 B₃₋₄ 74 tıñlıq urı oğul tileser kuanşı im pusarķa tapinu
 B₄ 75 udunu teginip atın üzüsüz atasar ötrü
 B₄₋₅ 76 köngülteki teg körkle kutluq ülüglüq urı oğul kelürür ..
 B₅₋₆ 77 birük kız tileser yime körkle kız kelürür .. ertingü
 okus edgū kılınç kazgañç
 B₆₋₇ 78 kazgañur .. alkı kişiķe amraķ bolur .. kim ḫayu kişi
 B₇ 79 kuanşı im pusarķa tapıq uduq ayamaķ çiltemek atamaķ
 B₈ 80 (kirt)günmekde ulatı tegürgeľi emgek emgenser ol
 emgeki neng
 B₈₋₉ 81 yoksuz bolmaz .. anı üçün ḫamaġ yalaŋguklar alkügen
 B₉₋₁₀ 82 kuanşı im pusar atın atamış kergek .. taķı yime
 B₁₀₋₁₁ 83 alkıncısız kögžlüg bodisvt ince biling kim ḫayu tıñlıq
 B₁₁₋₁₂ 84 altmış iki koti sanı gaŋg ögüz içinteki kum sanunça
 bodisvtlar atın
 B₁₂ 85 atayu tapinu udunu kataqlansar ölüm küninje tegi atayu
 B₁₂₋₁₃ 86 tapıqın uduqın egsütmeser aşın içgüsin tonın tonanġusın
 B₁₃ C₄₄ 87 .. -ltin töşekin otıñga eminje tegi alkı tüketi tegürser
 B₁₄ C₄₅ 88 ol edgū kılınç erüş mu titir alkıncısız kögžlüg bodisvt
 B₁₄₋₁₅ C₄₅₋₄₆ 89 ol edgū kılınç ertingü okus titir tengrim tip ötünti ..
 tengri
 B₁₅₋₁₆ C₄₆ 90 burkan yana ince tip yarlıkadı .. birük taķı bir kişi
 bir tek kuanşı
 B₁₆₋₁₇ C₄₇ 91 im pusar atın atayu tek bir ödün tapinu udunu atayu
 teginsen
 B₁₇₋₁₈ C₄₈ 92 ol kişi .. edgū kılınçı öngreki kişi edgū kılınçı birle tüz
 B₁₈ C₄₉ 93 titir bu iki kişininq edgū kılınçı bir teg tüz adruksuz
 B₁₈₋₁₉ C₅₀ 94 titir .. minq tümen klp öd nomlasar taķı alkınmagay
 kuanşı

—79-80 B7/3'de tapınmaķ (böyle!) ve udunmaķ var. —83 kögüz —84 gaŋg ... içinteki] g. ögüz içinteki A'da yok. —85 küninje] B12 künke.—

86 tapıqın ... içgüsin] A86 tapinu udunu içgün ... B12 tapıqın.

87 otıñga A87 otın —88 kögžlüg] C45 kögüz.

89 kılınç ... ötünti] k. A'da yok. A89 ötüñür.

90 yana ... tek] y. A'da yok. birük A'da yok. B16 tek bir —96 kögžlüg] B21 kögüz.

- B₁₉₋₂₀ C₅₀ 95 im pusar atın atamış oğrında edgü klinçlig asığ
 B₂₀₋₂₁ C₅₁ 96 tususu antağ titir .. tağı yime alkıncız kögülüg
 B₂₁₋₂₂ C₅₁₋₅₂ 97 bodisvt tengri burkança ince tip ötüğ ötünti tengrim
 B₂₂₋₂₃ C₅₂₋₅₃ 98 bu kuanşı im pusar neçükne alın çevişin bu çambudvip
     yır suvda
- B₂₃₋₂₄ C₅₃ 99 yorur tinhılgarka asığ tusu kılur nom nomlayur alı
 B₂₄₋₂₅ C₅₄ 100 çevişi neteg erki .. tengri burkan ince tip yarlıkacı
     alkıncız
- B₂₅₋₂₆ C₅₄₋₅₅ 101 kögülüg bodisvt siz ince biling bu yirtinçü yır suvdaki
 B₂₆ C₅₂₋₅₆ 102 tinhılgar .. birük burkanlar körkin körü kurtulğu
 B₂₆₋₂₇ C₅₆ 103 tinhılgar erser kuanşı im pusar ol tinhılgarka .. burkanlar
 B₂₇₋₂₈ C₅₆₋₅₇ 104 körkin körtgürür nomlayur kutgarur .... birük pra-
     tikabutlar
- B₂₈₋₂₉ C₅₇₋₅₈ 105 körkin körü kurtulğu tinhılgar erser kuanşı im pusar ol
     -tinhılgarka
- B₂₉ C₅₈₋₅₉ 106 pratikabutlar körkin körtgürüp nomlayur kutgarur ..
     birük şravaklar
- B₃₀₋₃₁ C₅₉₋₆₀ 107 körkin körü kurtulğu tinhılgar erser kuanşı im pusar
     ol tinhılgarka
- B₃₁₋₃₂ C₆₀ 108 şravaklar körkin körtgürü nomlayur kutgarur .. birük
     ezrua tengri körkin
- B₃₂₋₃₃ C₆₁ 109 körü kurtulğu tinhılgar erser kuanşı im pusar ol
     tinhılgarka ezrua tengri körkin
- B₃₃₋₃₄ C₆₁ 110 körtgürü nomlayur kutgarur .. birük hōrmuzta tengri
     körkin

98 pusar ... alın] p. A'da yok. A98 al — 99 alt] A99 ali-i.

100 tengri burkan] B24 tengrim t. b. — 101 kögülüg] B25 kögüz — 102 burkanlar] B2 burkan — 103 burkanlar] satırın ilk kelimesi tinhılgar B26 ve C56'da yok. B26 burkan

104 körtgürür ... pratikabutlar] A104 körkütür C56 kötgürü A104 nomlayu B27 kurrıgarur A'da birük yok. B28 ptikabut C57 pratikabut — 105 körü ... tinhılgarka] k. B28 ve C57'de yok. kuanşı im pusar ol t. A'da yok. — 106 pratikabutlar ... şravaklar] B29 ptikabut A106 körkütür; C58 kötgürüp A106 şravaklar B29 şravaklar — 107 körü ... tinhılgaraka] k. B ve C'de yok. kuanşı im pusar ol t. A'da yok. — 108 şravaklar... körtgürü] B31 şravaklar B31 körkün A 1.8 körkütür C60 kötgürü

109 körü...tinhılgaraka] k. B ve C'de yok. kuanşı im pusar ol t. A'da yok. — 110 körtgürü] A110 körkütür C61 kötgürü

111 A'da kuanşı im pusar yok. Bu satırda sonra C sona eriyor. B'nin 6 satırı kısmen bozuk kısmen eksik, yalnız 117. (119?) satırda itibaren tekrar tam olarak başlıyor (bk. III., s. 18'den itibaren). — 112 körtgürür] A112 körkütür (krz. 110!) — 114 körtgürür] A114 körkütür (krz. 110!)

- B₃₄ 111 körü kurtulğu tınlıqlar erser kuanşı im pusar ol tınlıqlarla h̄ormuzta
 112 tengri körkin körtgürür nomlayur kutgarur .. birük uluğ
 113 erklig tengri körkin körü kurtulğu tınlıqlar erser ku-anşı im pusar ol
 114 tınlıqlarla uluğ erklig tengri körkin körtgürür nomlayur
 B₃₅ 115 kutgarur birük mhişvar uluğ tengri körkin körü kurtulğu tınlıqlar
 B₃₆ 116 erser kuanşı im pusar ol tınlıqlarla mhişvar tengri körkin körtgürür
 B₃₇ 117 nomlayur kutgarur .. bu birük tengri yirinteki sü başı tay sañgun
 118 körkin körü kurtulğu tınlıqlar erser ol tınlıqlarla
 B₁ 119 tay sañgun körkin körtgürü nomlayur kutgarur .. birük
 B₂ 120 bişamn tengri körkin körü kurtulğu tınlıqlar erser kuanşı im pusar ol
 B₃ 121 tınlıqlarla bişamn tengri körkin körtgürü nomlayur kutgarur ..
 B₃₋₄ 122 birük kiçig kiçig iligler körkin körü kurtulğu
 B₄₋₅₋₆ 123 tınlıqlar erser kuanşı im pusar ol tınlıqlarla kiçig kiçig iligler
 B₆ 124 körkin körtgürü nomlayur kutgarur .. birük uluğ emrençler
 B₇₋₈ 125 atlıqlar körkin körü kurtulğu tınlıqlar erser kuanşı im pusar ol tınlıqlarla
 B₈₋₉ 126 uluğ emrençler körkin körtgürü nomlayur kutgarur birük igil
 B₉₋₁₀ 127 nomçı törüçi körkin körü kurtulğu tınlıqlar erser

115 mhişvar uluğ] A115 megisv̄ A'da uluğ yok.

116 mhişvar ... körtgürür] A116 megisv̄ (B'de yok fakat krş. 115!) A116 körkitür (B'de yok fakat krş. A110!)

117 tay sañgun] A117 taysukin (B'de eksik fakat krş. 119!)

119 tay sañgun ... körtgürü] A119 taysukin A119 körkitür

120 kuanşı im pusar] A'da yok — 121 körtgürü ... kutgarur] A121 körkitü nomlayu B3 kurtgarur — 123 kuanşı im pusar] A'da yok.

124 körkin ... emrençler] B6 körkün A124 körkitü B6 nomlayu A124 amançlar — 125 atlıqlar ... pusar] a. A'da yok. B7 kurtulğu kuanşı im pusar A'da yok. — 126 uluğ ... körtgürü] u. A'da yok. A126 amançlar A126 körkitür — 127 nomçı ... kurtulğu] B9 tlm̄ci (nomçı yerine) kari törüçi kari kuli bilgeler körkün kurtulğu

128 kuanşı ... körtgürü] k. im pusar A'da yok. B10 bilge (nomçı yerine) A128 körkitür — 130 kuanşı ... körtgürür] k. im pusar A'da yok. A130 körkitür —

- B₁₀₋₁₁ 128 kuanşı im pusar ol tinhıglar ka igil nomçı törüci körkin körtgürü nomlayur
- B₁₁ 129 kutgarur .. birük ilçi bilgeler körkin körü kurtulgu tinhıglar
- B₁₂ 130 erser kuanşı im pusar ol tinhıglar ka ilçi bilgeler körkin körtgürür
- B₁₂₋₁₃ 131 nomlayur kutgarur .. birük bramnlar körkin körü kurtulgu
- B₁₃₋₁₄ 132 tinhıglar erser kuanşı im pusar ol tinhıglar ka bramnlar körkin
- B₁₄₋₁₅ 133 körtgürü nomlayur kutgarur .. birük toyin şmnanc upasi
- B₁₅₋₁₆ 134 upasançlar körkin körü kurtulgu tinhıglar erser kuanşı im pusar ol tinhıglar ka
- B₁₆₋₁₇ 135 toyin şmnanc upasi upasançlar körkin körtgürü
- B₁₇₋₁₈ 136 nomlayur kutgarur .. birük admn adın öge bilge athğ yüzlüg
- B₁₈₋₁₉ D₁₋₂ 137 er evçi körkin körü kurtulgu tinhıglar erser kuanşı im pusar ol
- B₁₉₋₂₀ 138 tinhıglar ka admn adın öge bilge athğ yüzlüg er evçi
- B₂₀ D₂ 139 körkin körtgürü nomlayur kutgarur .. birük kenç uri kenç
- B₂₀₋₂₁ D₂₋₃ 140 kızlar körkin körü kurtulgu tinhıglar erser kuanşı im pusar ol tinhıglar ka
- B₂₁₋₂₂ D₄ 141 kenç uri kenç kızlar körkin körtgürü nomlayur kutgarur ..

131 körkin] B13 körkün

132 kuanşı ...] k.... A'da yok — 133 körtgürü... toyin] A133 körtkitür B15 toyun — 134 körkin... kuanşı] B15 körkün kuanşı... A'da yok. — 135 tayin ... körtgürü] B16 toyun A135 körtitü — 136 nomlayur ... yüzlüg] A136 nomlayu yüzlüg A'da u ile B18'de ü ile yazılmış.

137 evçi ... pusar] B18 içi (A137 ve D1 evçi!). kuanşı ... A'da yok. — 138 evçi] B20 içi 139 körtgürü ... uri] A139 körtkitür nomlayu D2 ular

140 kuanşı ...] k. A'da yok. — 141 körtgürü nomlayur] A141 körtkitü nomlayu — 142 lular ... gntirviler] B23 lu-lar D5 luu-lar A'da l. yok. B23 gntr-lar D5 gantar A'da g. yok. A142 gntrular B'de g. yok. — 143 maharuklar... kurtulgu] B23 maharuklar D6 mharuklar B23 ermezli D7 kurtulgu (B burada bitiyor.) — 144 kuanşı ...] k.... A'da yok. — 145 körtgürü] A145 körtkitü

147 körtgürü ... nomlayur] A147 körtkitü D11 körtgürüp D11 nomlayu (D burada bitiyor. Bundan sonra yalnız A tek başına kalyor. Düzeltmeler yukarıdaki BCD'lere benzetilerek yapıldı*. — 148 kögüzlög... ukung] A148 kögüz A'da ukung yok. (öteki yazmalarda eksik fakat kır. A88). —

- B₂₂₋₂₃ D₅₋₆ 142 birük teñriler yekler lular gantarlar gintirviler asurlar
talm kara kuşlar
- B₂₃₋₂₄ D₆₋₇ 143 mahoruklar kişili kişi ermeziler körkin körü kurtulğu
tinliğler
- D₇₋₈ 144 erser kuanşı im pusar ol tinliğlarka alkuka yaraşı etüz
körkin
- D₈₋₉ 145 körtgürü nomlayu kutgarur .. birük vçirpanlar körkin
- D₉₋₁₀ 146 körü kurtulğu tinliğler erser kuanşı im pusar ol tinliğlarka
- D₁₁ 147 vçirpanlar körkin körtgürü nomlayur kutgarur ..
148 alkünsiz kögülög bodisvt siz ince biling ukung .. bu
149 pusar munçulayu tañ adıncig alp erdemien kamağ
tinliğlarka
- 150 asig tusu kılı kutgarur .. adruk adruk etüz körtgürüp
- 151 bu sav athig yir suvda yonyur tinliğlariñ kutgarur ..
asig
- 152 tusu kılur .. anin kamağ tinliğlar ayayu ağırlayu tapinu
- 153 udunu atayu tutmiş kergek alkuka korkunçsuz busı
birgüci
- 154 titir üçün ol ödün alkünsiz kögülög bodisvt ince
- 155 tip ötüñti .. teñrim biz amti kuanşı im pusarka
- 156 tapiğ uduğ tegürelim .. ötrü kentünün tükel türlüg
- 157 satıgsız erdnilig küntegüsün alp kuanşı im pusarka
- 158 tutdi ince tip tidi tözünüm alıñ bu nom busısi
- 159 titir .. kuanşı im pusar algalı unamadı .. alkünsiz
kögülög
- 160 bodisvt yana ikileyü ötüñti tözünüm biziñge yarlıkançuçi
- 161 köngül turğurunç bu busımızni alp asig tusu
- 162 kılıñç tip ötüñti ol ödün teñri burkan kuanşı im
- 163 pusarka ince tip yarlkadı .. tözünüm bu alkünsiz
- 164 kögülög bodisvt ulati teñrili kişili kalm kuvrağka
- 165 yarlıkançuçi köngül turğurunç bu busısin alıñ asig tusu
- 166 kılı biriñç tip yarlkasar .. ötrü kuanşı im pusar ol busı
- 167 birmiş erdnilig küntegüz alp iki ülüş kilti bir ülüşin
- 168 erüs erdni burkanka tutdi bir ülüşin teñri şakimun

150 körtgürüp] A 150 körkitip (öteki yazmalarda eksik fakat krş. 126).

154 kögülög] A154 kögüz (öteki yazmalarda yok fakat krş. 101).

159 kögülög] A159 kögüz (öteki yazmalarda yok fakat krş. 101).

164 kögülög] A164 kögüz (öteki yazmalarda yok fakat krş. 101).

171 kögülög] A171 kögüz (öteki yazmalarda yok fakat krş. 191).

- 169 burkança tutdi kuanşı im pusar antağ uz al çevişin
 170 timin bu yırtinçude asiğ tusu kılıu yoriyur .. ol ödün
 171 alkıncız kögüzlüg bodisvt şlok taşşutın tengri burkança
 172 ince tip ayitu teginti soğançig körkiñge tükelligim
 173 tengrim ikileyü ayitu teginür men bu bodisvt ne
 174 üçün ne tiltağın kuanşı im pusar tip atanti tengri
 175 burkan yime şlok taşşutın ince tip kiginç yarlıkacı
 176 koduru tunğlang siz ol kuanşı im bodisvt yorığın
 177 nomlayım kut kolup ant antikmişı taluy ögüzde
 178 teringrek ol .. klp ödün kolulasar bilgülüg ermez koltı
 179 sanınça burkanlarça tapınıp .. antika kut kolmuş
 180 erür .. men amti siziñge azkıya nomlayın atın eşidser
 181 etüzin körser sakınımı teginmişı yoksuz bolmaz kop
 türlüg
 182 emgekinte kutgarur bu yırtinçudeki kamağ yalançuklar
 183 adruç adruç munğnta alkı türlüg emgekinte ozgurur
 184 yilvikip ağıkup ölürgeli sakınsar yana ol ok kultaçık
 185 tegir .. ayig irinç yarlıg umuğsuz mağsiz emgeklig
 186 tunlıqlar öginte kangança taķı yegrek adasinta
 187 tudasantı ara kirür ozgurur al çeviş bilge bilig
 188 kazganç ertingü öküş kazganmış üçün bügülüg
 189 erdemke tidişsiz erür .. ontun smgar etüz körtgürür ol
 190 yir suv yok kim kentü özi tegmeser kentünü atamış
 191 ünüğ anta ok eşidür tamu prit ylkı ajunta özi
 192 kirip emgeklerinte ozgurur kuanşı im pusar tunlıqları
 193 kolulamışı çin kirtü kolulamak titir .. arıg turuğ kolu
 -lamak
 194 titir .. kinç bilge bilig kolulamak titir uluğ yarlıkançu
 195 kolulamak titir .. uluğ edgü ögli kolulamak titir men
 196 kut kolur men kulkıya uluğ yarlıkançu kolulamak
 biligin
 197 mini kolulayu buyanlayu yarlıkazun arıg turuğ yarh
 -kançu
 198 yaruķunğuz kün tengri teg bilge biliğ yaruķunğuz
 kop kamağ
 199 yalançuklar kögüzin yarutır siz meninç yime kararığının
 200 yaruti birzün tsuyumta yazuķumta boşuyu birzün tüzü

180 eşidser] A180 işidser (krş. A4a) — 189 körtgürür] A189 körkütür (öteki yazmalarda yok fakat krş. 126.)

- 201 yirtinçü yir suvda ulug yarlıkançuçi bulit öritir siz
ten̄grim
- 202 noş teg tatılgıç yağmur suvin yağıtip yalanğuklärning
203 nizvanı otın örürür siz bu bodisvt soğançig ünlüg
204 titir ezrua ünlüg titir taluy ünlüg titir yirtinçüde
205 yigedmiş ünlüg titir ... anı üçün turkaru atamış
206 kergek atamış sayu sızık kılmañlar ... emgekte ara
207 kirmegey tip ... kuanşı im pusar bügü biligin alkumı körür
208 bügulenür yarlıkançuçi közin körüp umuñi mañi bolu
209 birür ... kop türlüg edgü kılınc kazgañçı taluy ögüzde
210 terin̄rek titir ağlak tözkerinçsiz erdemli ol erür kanta
211 atasar anta oñ eşidür içginmaz muñginta emgekinte ara
212 kirür ozgurur ... anın tınlıglar atamış tapınmış kergek
213 ol ödün yir tutar bodisvt ornunta turup ten̄gri burkanka
214 inçe tip ötüğ ötünti ... kim kayu tınlıg bu kuanşı
215 im pusar erdemli bügulenmekin kutadmakın eşidser atın
216 atayu tutsar men inçe kolulayur men ol tınlığının
217 edgü kılınc uthsı ertiñgü öküş titir ... tengri tengrisi
218 burkan kuanşı im pusarnıñ alkudım smıgar kutadmak
219 erdemli nomlayu vidyağ kılımışın eşidigli kuvrağda sekiz
220 tümen tört ming tınlıglar alkugun tözkerinçsiz
221 burkan kutıñga köngül turğurdilar ...
222 namo but ... . . . namo drm ... . . . namo sañg ...
-

- 223 drmuruç seli upasi kulkıya küsüşin̄ge bitidim egsük
224 ... d ... -meki ... bolzun (?) ...

208 bolu] A208 bolu-u — 215 eşidser] A215 işidser (krş. A4a).

* Bundan sonraki nazari nüsha farkları dizine alınmadı.

TERCÜME *

(1) Burkana saygı! Dine saygı! Cemaate saygı! (2) Kuanşı im pusar'ın her yerde görünüp (söz anl.: vücut gösterip) (3) canlı varlıklara fayda (eş anl.) sağlaması (ndan bahseden) [Asıl Dinin Nilüfer Çeçegi'nin] yirmi beşinci bölümü.

Vaktiyle 'Tükenmez gönüllü bodisvt' (skr. Akṣayamatī) [(4) yerinden kalktı. Sağ omuzunu açtıktan ve el-pençe divan durduktan sonra Burkan'a döndü ve şu sözleri söyledi: 'Ey tanrıım, Kuanşı im pusar (skr. Avalokiteśvara bodhisattva) bu adı hangi sebepten dolayı taşıyor?' Tanrı Burkan, Tükenmez gönüllü bodhisattva'ya (skr. Aksayamatī) karşılık verdi: "Ey asıl, izdirap çeken bir çok canlı varlık vardır]. (4a) 'Ses işiten' diye adlandırıldı. Böyle (5) dense, asıl... Dese. 'İşitmeye muktedir', (6) demektir. Bu yer yüzündeki izdirap çeken canlı varlıkların söyleyeceği hiç bir söz yoktur ki (7) kendisi (onu) işitmese. Onun için bu bodhisattva, (8) Āryāvalokiteśvara diye adlandırılır. Çincesi Kuanşı im (*kuan-ṣi-yin*) demektir."

Şöyledir buyurdu (9): "Asılım, eğer bu yer üzerinde sayısız (eş anl.) (10) canlı varlıklar [bulunsa ve] izdirap çekip, o acıları içinde (10a) Kuanşı im pusar'a sıçınp (adını) anarsa, (10b) bu bodhisattva kendisini andıkları için hemen işitir. [İşitir işitmey] (11) izdirapları arasına girip (onları) kurtarır. Bu bütün (12) izdirap çekenler izdiraplarından böylece kurtulurlar; onun için bu (13) bodhisattva, Kuanşı im diye adlandırılır. Herhangi bir (14) canlı varlık Kuanşı im pusar adını her zaman (15) ansa, geceli gündüzlü (adını) durmadan ansa, o sırada (?) (16) [tesâdüfen bunlar] büyük bir ateşe girse, [yalazı bunları, bu bodhisattvanın kudret ve ilâhiliği yüzünden yakamaz.] (17) ... Bir denize (*uluğ suv*) girse [ve Kuanşı im pusar adını çağırılsalar] ıslanmaz ve sıç (bir yere) ulaşıp çıkar. Ve yine sayısız (söz anl.: 10.000.000) (18) canlı varlıklar, altın gümüş, mücevher, boncuk (ve) (19) baha biçilmez değerli şeyleri aramak için deniz (veya) ırmağa girseler (ve) (20) denizde kara yel çöküp gemilerini parçalayıp (onları insan yiyen) devlerin (skr. *yakṣa*) (21) bulunduğu yere, adalarına (yani) ölüm yerine götürse (ve) onların (22) arasında hakim bir kimse, Kuanşı im pusar adını ansa (23) bütün o canlı varlıklar, denizdeki (insan yiyen) dişi devlerden kurtulur (eş anl.), sağ (24) sâlim kendi yerlerine varırlar; onun için bu bodhisattva, (25) Kuanşı im pusar

* ( ) Satır numaralarını, açıklamaları ve anlamı tamamlayan kısımları içine alır.
[ ] Uygurcasında eksik olan yerlerin Çincesindeki karşılıklarını içine alır.

diye adlandırılır. Ve yine (26) herhangi bir canlı varlık, beylere karşı suç işlete; (onu) tutup (27) öldürmeği veya (ona) iğkence etmeği tasarlasalar, kılıç, bıçak (ve) kirbaçları (28) parça parça olur, ufalanır; hiç fenalık edemezler; (29) kurtulur. Ve yine bu sayısız (söz anl.: üç bin büyük bin) (30) memleketlerde bir çok kötü, (insan yiyen) devler (eş anl.) bulunsa; gelip (31) o kimseyi öldürmeği, eziyet etmeği düşüneler, (o kimse) onlara (32-35) karşı Kuanşı im pusar adını tutsa, o kimseye karşı kızgın ve kötü bakışlarla bakamazlar; nerede kaldı ki bu bütün devler, o kimseyi ölübürebilsin veya (ona) türlü (söz anl.: ayrı ayrı) zarar ve ziyan verebilsinler. (36) Ve yine herhangi bir canlı varlık beylere karşı ağır bir suç işlesin (veya) (37) işlemesin, gene (de) sank olarak tutulup hapse girse, (38) bağ ve kösteğe vurulup izdirap çekse; bu (39) izdirabı çekerken Kuanşı im pusar adını ansa, rahmet dileyip (40) yalvarsa o canlı varlık bağ ve köstekten de kurtulur (eş anl.). (41) Ve yine bu sayısız (söz anl.: üç bin büyük bin) (42) memleketlerde sayısız yol kesiciler (eş anl.) toplansa ve (43) bu bir sürü yol kesici (eş anl.) arasından, bir çok satıcı yola çıkıp geçmeği düşüneler; korkup (44) sıkıntıya düşseler; yine bu beş yüz satıcıdan bir (45) bilgili (*bilür er*) kişi, (bir) kervan başı (skr. *sārthavāha*), (yani) satıcıların büyüğü, bu bir çok satıcıyı, (46) başlarında, (onların) kılavuzu (eş anl.) olarak bir çok mal mülk (47) (ve) ağır yükler ile bu yol kesiciler arasından geçirip götürmeği (48) düşünse, bu çok güç olur. Fakat bu kervan başı (skr. *sārthavāha*) (yani) (49) satıcıların büyüğü, bu kalabaklı satıcılarla (50) şöyle dese: ‘Siz hiç biriniz korkmayın! Temiz, duru (51), imanlı gönül ile Kuanşı im pusar (52) adını anınız. Bu bodhisattva size korkusuz (53) kurtuluş (?) (*buşı*) verecektir. Siz hepiniz (adını) andığınız için bu kalabaklı (54) yol kesicilerden (eş anl.) kurtulursunuz!’ diye söylese, o bütün (55) satıcılar (bu sözleri) işitip hepsi bir ağızdan (söz anl.: bir ses ile): ‘Kuanşı im pusar'a saygı!’ diye seslendiklerinde (56) bu bütün satıcılar (57) o kalabaklı (eş anl.) yol kesicilerden (eş anl.) geçer kurtulurlar; (58) onun için (bu bodhisattva) Kuanşı im pusar diye adlandırılır. Onun için (59) siz Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akşayamatı), işte bunu böyle bilin, anlayın ki (60) Kuanşı im pusar'ın mesut etme gücü (iste) böyle çok büyütür. (61) Ve yine herhangi bir canlı varlığın sevme hayâsîzligi (62) kuvvetli olur da (ve bu canlı varlık) Kuanşı im pusar adını (63) anarsa, bu hayâsîzligi gider, sükûnet bulur. Ve herhangi bir (64) canlı varlığın öfkesi kuvvetlenirse (ve bu canlı varlık da) Kuanşı im pusar adını anarsa, (65) öfkesi azalır, gönüllü neşeli olur. (66) Bir canlı varlık kötü amelli, kararmış ve bilgisiz gönüllü (67) ise (ve bu canlı varlık da) uzun müddet Kuanşı im pusar adını (68) saygıyla anar, (ona) tapınır (ve) uyarسا, kara gönüldündeki bütün karanlık (69) ve bilgisizlik gider, gönüllü parlak ve hakim olur. Tükenmez gönüllü bodhisattva (70) (skr. Akşayamatı), Kuanşı im pusar'ın (71) mesut etme gücü (eş anl.) (iste) bu kadar büyütür. Bundan

dolayı (72-73) bütün insanların, (onu) gece-gündüz unutmamaları için (ona) dâima saygı göstermeleri (eş anl.) gerektir. Ve yine herhangi bir kadın, (söz anl.: dişi kimse) (74) (bir) erkek çocuğu dilese, Kuanşı im pusar'a saygıyla tapınır, (75) uyar, adını durmadan anarsa, sonunda (76) gönülüne göre (söz anl.: gönüldeki gibi) güzel, mesut (söz anl.: kutlu, nasıplı) (bir) erkek çocuğu (dünyaya) getirir. (77) Fakat kız çocuğu dilese, yine güzel (bir) kız çocuğu (dünyaya) getirir. Çok dürüstlükle hayatını kazanır (78) herkes tarafından sevılır. Herhangi bir kimse (79) Kuanşı im pusar'a saygı ve hürmet göstermek, (onu) anmak, (80) (ona) inanmak gibi şeylerde kulluk etmek için gayret etse, o emeği hiç (81) boş gitmez. Onun için bütün canlı varlıkların hepsinin (82) Kuanşı im pusar adını anımları gerektir. Ve yine (83) Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akşayamatı), böyle bilin ki herhangi bir canlı varlık (84) 62 koti kadar (620.000.000) Ganj ırmağı içindeki kum sayısında bodhisattvalar adını (85) anmağa, (onlara) tapınmağa (eş anl.) çalışsa; ölüm gününe kadar (adını) anıp (86) saygı ve bağlılığını eksiltmese; yiyeceğini içeceğini, giyimini kuşamımı, (87) (yastığını) döşeğini, otuna ilaçına kadar her şeyini eksiksiz sunsa, (88) bu iyi amel çok mudur?" Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akşayamatı) (89) saygıyla: 'Bu iyi amel pek çoktur, tanrı!' dedi. (90) Tanrı Burkan yine şöyle buyurdu: 'Fakat bir de bir kimse Kuanşı im pusar (91) adını yalnız bir defa anarak bir kere tapınır, saygı gösterip (adını) saygıyla ansa, (92) bu kimsenin iyi ameli önceki kimsenin iyi ameli ile aynıdır. (93) Bu iki kişinin iyi ameli birbirine denk, birbirinden farksızdır. (94) Sayısız (söz anl.: 10.000.000) devirler boyunca (dini) öğretse de azalmaz (yani amellerin farksız oluşu değişmez), (95) Kuanşı im pusar adını andığı sıradaki amelin faydası (eş anl.) (96) işte böyledir.'

Ve yine Tükenmez gönüllü bodhisattva (97) (skr. Akşayamatı) tanrı Burkan'a şöyle (bir) soru surdu: 'Tanrı, (98) bu Kuanşı im pusar nasıl ve ne gibi usullere, çarelere baş vurarak (söz anl.: usûl ile), bu *Jambudvîpa* (denen) dünyada (99) yaşayan (söz anl.: dolaşan) canlı varlıklara fayda (eş anl.) sağlar, (onlara) dini öğretir, (100) baş vurdugu usulleri, çareleri nelerdir acaba?' Tanrı Burkan şöyle buyurdu: 'Tükenmez gönüllü bodhisattva (101) (skr. Akşayamatı) siz (bunu) böyle bilin! Bu dünyadaki (eş anl.) (102) canlı varlıklar, burkanların yüzünü görerek kurtulabilecek (103) canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, burkanlar (104) kılığna girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Pratyekabuddhaların (105) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (106) pratyekabuddhalar kılığna girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Śrāvakaların (107) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (108) śrāvakalar kılığna girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Brahma-devanın yüzünü (109) görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar

o canlı varlıklara, brahma-deva kılığına girerek (110) görünür, (dini) öğretir, kurtarır. İndra-devanın yüzünü (111) görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, indra-deva (112) kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. (113) İşvara-devanın yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler Kuanşı im pusar o (114) canlı varlıklara, işvara-deva kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, (115) kurtarır. Maheşvara, ulu tanrıının yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık (116) iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, maheşvara tanrı kılığına girerek görünür, (117) (dini) öğretir, kurtarır. Bu tanrılar yerindeki (skr. *devaloka*) ordu kumandanının (skr. *mahasena*) (118) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, o canlı varlıklara, (119) mahasena kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır (120) Vaişramaṇa-devanın yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o (121) canlı varlıklara, vaişramaṇa-deva kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. (122) Ufak ufak hanların yüzünü görerek kurtulabilecek (123) canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, ufak ufak hanlar (124) kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Şresthilerin (125) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (126) şresthiler kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. (127) Grihapatinin (*igil nomacı törüci*) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, (128) Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, grihapati kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, (129) kurtarır. Elçi ve hakimlerin yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık (130) iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, elçi ve hakimler kılığına girerek görünür, (131) (dini) öğretir, kurtarır. Brahmanların yüzünü görerek kurtulabilecek (132) canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, brahmanlar kılığına girerek (133) görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Bhikṣu, bhikṣuni, upāsaka ve (134) upāsikaların yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (135) bhikṣu, bhikṣuni, upāsaka ve upāsikalar kılığına girerek görünür, (136) (dini) öğretir, kurtarır. Çeşitli meshur, hakim, asıl, saygı değer (137) erkek ve kadınların yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o (138) canlı varlıklara, çeşitli, meshur, hakim, asıl, saygı değer erkek ve kadınlar (139) kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Genç oğlan ve genç (140) kızların yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (141) genç oğlan ve genç kızlar kılığına girerek görünür (dini) öğretir, kurtarır. (142) Tanrıların (skr. *deva*), ejderlerin (skr. *nāga*) cinlerin (skr. *yakṣa*), yılan hükümdarlarının (skr. *gandhāra*), gökteki mızıkaçiların (skr. *gandharva*), kudretli devlerin (skr. *asura*), altın kanatlı efsanevi kuşların (skr. *garuḍa*), (143) büyük yılanlarının (skr. *mahoraga*) ve hem insan olan hem de insan olmayanların (skr. *manuṣy-amanuṣya*) yüzünü görerek

kurtulabilecek canlı varlık (144) iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, her birine, uygun (birer) kılığa girerek (145) görünür, (dini) öğretir, kurtarır. Vajrapāṇilerin yüzünü (146) görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşı im pusar o canlı varlıklara, (147) vajrapāṇiler kılığına girerek görünür, (dini) öğretir, kurtarır. (148) Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akṣayamatī), siz (bunu) böyle bilin, anlayın! Bu Kuanşı im pusar, (149) bütün canlı varlıklara, işte bu derece hayret verici, seçkin fedâkârhk fazileti ile (150) fayda (es anl.) sağlar, (onları) kurtarır. Çeşitli kılıklara girip (151) bu *sav* adlı yer üzerinde yaşayan (söz anl.: dolaşan) canlı varlıklar kurtarır, fayda (es anl.) (152-154) sağlar. Bu yüzden, herkese korkusuz kurtuluş (?) (*buṣṭi*) verdiği (söz anl.: verici olduğu) için, canlı varlıkların, durmadan (ona) saygı göstermeleri (es anl.), tapırmaları (es anl.), (adını) anmaları gerektir.'

O zaman Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akṣayamatī) şöyle (155) dedi ve bir ricada bulundu: 'Tanım, biz şimdi Kuanşı im pusar'a (156) tapımalım (söz anl.: saygı getirelim)'. Bundan sonra kendisinin türlü türlü (157) baha biçilmez taşlarla (skr *ratna*) bezeli gerdanlığını aldı Kuanşı im pusar'a sundu (158), şöyle dedi: 'Efendim, aln, bu din için verilen sadakadır.' (159) Kuanşı im pusar alماga râzı olmadığı. Tükenmez gönüllü bodhisattva (160) (skr. Akṣayamatī) yine ikinci bir defa daha yalvardı: 'Efendim, bize acıma duygunuzu, gösterin! (161) Bu sadakamızı aln, fayda (es anl.) (162) sağlayın. 'diye yalvardı. O zaman tanrı Burkan, Kuanşı im pusar'a (163) şöyle buyurdu: 'Asılım, bu Tükenmez gönüllü bodhisattva (164) (skr. Akṣayamatī) ile büyük tanrı ve insanlar topluluğuna (165) acıma duygunuzu gösterin, bu sadakasını aln, (onlara) fayda (es anl.) (166) sağlayın'. (Böyle) buyurunca, Kuanşı im pusar, bu sadaka olarak (167) verilmiş olan, değerli taşlarla bezeli gerdanlığı aldı, ikiye böldü. Bir parçasını (168) Prabhūtaratna-Burkan'a sundu bir parçasını (da) tanrı Śākyamuni-Burkan'a (169) sundu. (İşte) Kuanşı im pusar, kadar kudretli usullere, çarelere baş vurur, (170) bu dünyada kolayca fayda (es anl.) sağlayarak dolaşır. O zaman (171) Tükenmez gönüllü bodhisattva (skr. Akṣayamatī), (su) beyitlerle tanrı Burkan'a (172) saygıyla şunu sordu: 'Ey benim sevimli yüzlüm, (173) tanrum, saygıyla bir daha soruyorum. Bu bodhisattva ne (174) için, ne yüzden Kuanşı im pusar diye adlandırıldı?' Tanrı (175) Burkan yine beyitlerle (es anl) şöyle cevap vermek lütfunda bulundu: (176) 'Siz iyice dinleyin! Bu Kuanşı im pusar'ın (*bodisv*) "dolaşmasını" (177) anlatıyorum. (Canlı varlıklar için) rahmet dilemesi, (onları kurtaracağım diye) ant içmesi, denizlerden, ırmaklardan (178-179) daha derindir. Sayısız (söz anl.: *koṭi* sayısında) burkanlara tapındığı, (canlı varlıklar için) ant içip rahmet dilediği devirleri saysalar, (sonuç) kavranamaz. (180) Şimdi ben sizlere bir şeyler anlatıyorum. Adını işitse, (181) vücutunu görse tasarladığı, saygıyla dileğişi şey (yani kurtuluş) boş gitmez; türlü (182) ızdıraplardan

kurtarır; bu dünyadaki bütün canlı varlıklar, (183) dertlerinden, türlü türlü acılarından ayrı-ayrı kurtarır. (184) Bir kimse (canlı varlıklara) büyü yapıp (onları) zehirlemediği, öldürmeği düşünse de o kimseye (söz anl.: işi yapan) (185) saldırır. Sefil (es anl.), acımacak hâlde olan, umutsuz (es anl.) ızdırap çeken (186-187) canlı varlıkların sıkıntıları (es anl.) arasına, ana ve babalarından daha iyi girer, kurtarır. (Canlı varlıklar kurtarmak için) usülleri, çareleri, hikmet ve (188) sevâbi pek fazla olduğundan tabiat üstü (189) gücünün hudûdu yoktur. On yönde (yani her yerde) görünür (söz anl.: vücut gösterir). (190) Kuanşî im pusar'ın ulaşamayacağı hiç bir âlem yoktur. Kendisini çağırın (191) sesi hemen iştir. Cehennemlikler (skr. *naraka*), açık çeken ruhlar (skr. *preta*) ve hayvanlar (skr. *tiryagyoni*) dünyasına (*ajun=gati*) (192) girer, (onları) acılarından kurtarır. Kuanşî im pusar'ın canlı varlıklarını (193) (kurtarmağa) ant içmesi gerçek (es anl.) bir ant içmedir; temiz, berrak bir ant içmedir; (194) geniş bir hikmet (ile teçhiz edilmiş) bir ant içmedir; çok acıyan bir (195) ant içmedir; pek dostça (*edgü ögli*) bir ant içmedir. (Şöyled söyleyin:) "Ben (196) zavallı, rahmet dilerim. Çok acıyan ant içme bilgisi ile, (197) (Kuanşî im pusar) beni (kurtarmağa) ant içmek ve (bana) iyilik etmek lütfunda bulunsun. Temiz, berrak, acıyan (198) ışığınız Güneş tanrısı gibidir. Hikmetli ışığınız ile (199) canlı varlıkların bütün hepsinin kavrama (güçünü) aydınlatırsınız. Benim de kararlığımı (yani bilgisizliğimi) (200) aydınlatırsın (yani gidersin), suçlarımdan (es anl.) (beni) kurtarsın. Bütün (201) dünyada (es anl.) çok bereketli bulutlar yaparsınız (söz anl.: yükseltirsiniz). Tanrı (202) siz *noş* gibi tatlı yağmur suyunu yağıdırır, canlı varlıkların (203) hırs (skr. *kleşa*) ateşini söndürürsünüz."

Bu bodhisattva tatlı seslidir. (204) *brahma*-seslidir. Deniz seslidir. Dünyada (205) en üstün seslidir. Bu yüzden durmadan (adının) anılması (206-207) gerektir. Her anlışında, ızdıraplarınız arasına girmeyecek diye şüphe etmeyin. Kuanşî im pusar tabiat üstü bilgisi ile hepsini görür, (208) bilir. Acıyan gözü (yani bakışı) ile (onları) görür; umutları, dayanaklıları olur. (209) Türlü-türlü iyi amelleri, sevapları denizlerden, ırmaklardan (210) daha derindir. (İste) yüksek, anlaşılması güç kabiliyeti budur. (Adını) nerede (211) ansalar hemen orada iştir, onulmaz ızdırapları (es anl.) arasına (212) girer, kurtarır. Bu yüzden canlı varlıkların, (adını) anmaları, (ona) tapınmaları gerektir.

(213) O zaman Dünyayı tutan bodhisattva (skr. *Dharanīdhara*) yerdinden kalktı, tanrı Burkan'a (214) saygıyla şöyle dedi: 'Herhangi bir canlı varlık, bu Kuanşî im pusar'ın (215) kabiliyetini, büyü gücünü (tabiat üstü bilgi=*vidyā*) ve canlı varlıklarını mesut etmesini iştirse, adını (216) durmadan ansa; ben ant içerim: o canlı varlığı (217) o iyi amellerinin sonucu (mükâfâti) (skr. *karma-n*) pek çoktur.'

Tanrılar tanrı (skr. *devāti-deva*) Burkan'ın, Kuanşı im pusar'ın her yere saadet götürme kabiliyetini anlattığını ve büyü gücünü (skr. *vidyā*) açıkladığını işten topluluktaki (220) 84 000 canlı varlığın hepsi, anlaşılması (221) güç Burkanlığa (*burkan kuti*) inandılar (söz anl.: gönül yükselttiler, iman getirdiler.)

(222) Burkana saygı! Dine saygı! Cemaate saygı!

(Müstensihin notu):

(223) Ben zavallı, upāsaka Drmuruç (skr. *dharmaṛuci*) Seli'nin isteği üzerine yazdım. Eksikleri (224) (varsayılan)sin.

NOTLAR

1. *namo but namo drm namo sang* 'Burkana saygı! Dine saygı! Cemaate saygı!', Burkanlığa *ât* her kitabın veya fashın başında ve sonunda bulunan bu sözleri İslâmhığın *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* ile karşılaşırız.

namo < skr. *namah* 'eşilme, saygı' (Capp. 204b). Bu söz, sanskrit dilinde ses değişmesine uğradıktan sonra aldığı -o'lu şekli ile uygurcaya geçmiştir (bk. A. F. Stenzler, *Elementarbuch der Sanskritsprache*, Berlin 1952, §35, 1a). Dilimize farsça yolu ile geçmiş olan *از* sözü de kök ve anlam bakımından aynıdır.

but, *drm* ve *sang* 'uç değerli taş' diye Burkanlığın esası olarak da adlandırılır (skr. *triratna* = uyg. *uç erdini*):

but < çin. *fo* (< Karlsgren, 47* b'iust) < skr. *buddha*. Aynı söz olan *burkan*'ın ilk hecesi *burda*, bu defa *t*'nin *r*'ye tekabül ettiği başka bir çin şivesi yolu ile uygurcaya geçmiştir (krş. not 97).

drm < skr. *dharma*. Burada: 'din, akide' (krş. not 99; *nom* ve Capp. 192b 'kanun, fazilet').

sang < çin. *tsêng* < skr. *sanghan* 'sürü, topluluk' (Capp. 465b). Uygurlar bu sözü bir de *kuvrağ* ile karşılamışlardır, krş. not 133.

Bu üç *erdini* türk burkanlığının ilk devirlerinde böyle teşkil edildiği hâlde, son devirlerde, meselâ Altun Yaruğ'un 1687 yılında yeni başlığında, yukarıdaki eski şekillerin bırakıldığı ve doğrudan doğruya sanskrit dilinden alındığıını görüyoruz:

namobutdaya < skr. *namo buddhāya*

namodarmaya < skr. *namo dharmāya*

namosanggaya < skr. *namah sanghāya* (bk. AY 30, 10).

5. eşidgeli *erklig* 'iştirmege muktedir'. Yayımlanmamış olan kṣanti kılğuluğ nom bitig'de ... *erklig kuanşı im* geçiyor (Mainz 55-TI K. 11, str. 4). Buradaki *erklig*'in baş tarafı eksiktir.

Uygurcada -*gali*/-*geli*, '-den beri' anlamına geldiği gibi bir de yardımcı fiiller ile (*bol-*, *u-*, *ötün-*, *yarlıka-*, *sakın-*, *tur-*, *yat-*) çeşitli anımlar verir. *erklig* sözünden de anlaşılacağı gibi (*erk* 'güç') burada -*geli* ile *eşid-*, -a bilmek, muktedir olmak' anlamına geliyor. -*gali*/-*geli*'nin çeşitli kullanılmış şekilleri için bk. Hts. II, not 1870 ve AGr. -*gali*.

9. *tözün* 'asil'. Uygurca metinlerde vaktiyle hep *tüsün* olarak okunan bu söz, 'düz; ahlâk bakımından pürüzsüz' anlamına gelen *tüz* sözcüğü ile birleştirilmiştir. Bugün bunu *töz*'e 'kök' bağ-

lamak daha doğru olur. Bu düşünceyi, ö ile ü arasında açık bir fark gözeteden *brāhma*-yazısı ile yazılmış metinler kuvvetlendirmektedir (bk. tōzün TT VIII). Dilimizdeki 'asıl' sözü de aynı şekilde manaca kök ile ilgilidir (*اصل*).

10a. *umuğ inağ tut-* 'umut bağlamak = siğınmak'. (<*um-uğ*, *ina-ğ*). *umuğ inağ*'ın başka anlam için bk. UJb. X. s. 209,27=skr. *śaranya* 'koruma, siğınma' (Capp. 437b). Bununla ilgili olarak krş. bir de SH 69a: *triśaranya* (= *triratna* 'Üç cevher' yerine); Mvy. 267, 1-2

16. *oğrı bar*, **oğuṛ-i?* *bar* her hâlde bir olacak?

17. *suv*, bugünkü Türkiye türkçesinde bazı hallerde ve 3. şahıs iyelik eki ile geldiği zaman eski *v* sesi *y* şeklinde görülmektedir, meselâ *su*, *su-da* v. b. fakat *su-y-un* (*su-nun* yerine). (onun) *su-y-u* (*su-su* yerine). Bir de buna öteki sivelerdeki *ğ*'li şekiller eklenebilir (bk. W. Bang ve G. R. Rahmeti, *Oğuz Kağan destanı*, İstanbul 1936, not 166. *eu* ve *söyle*- sözlerinin aynı yolda gelişmesi için bk. gene aynı yer. Ayrıca krş. Ateb. not 1 (*ay-*).

18. *öl-i*- 'ıslanmak' <*öl-i*-; *öl* 'ıslak' WB'da *öl* ve *ül*, fakat TT VIII *öl* okuyor.

18. Bunlar çincecede biraz başka türlü sayılmış: altın, gümüş, kristal, aynəşəms (opal), mercan, öd ağacı, inci.

28. *tsun tsun*, AI ve AGr. 'deki 'uzunluk ölçüsü' anlamundan başka bir de 'küçük, ufak, zayıf' anımlarına geliyor (bk. Karlsgren, 1113).

37. *yokla kel-* 'sanık olarak mahkemece tutulmak'. *yoklu-a* zarf-fili ile *kel-* yardımcı fili birleşmiştir. *yok-la-* 'muayenc etmek, yoklamak' (WB); *yok-to-* 'muayenc etmek' (altayca); *yok-sız* 'muayenc etmeden' (tarançı). Bütün bu örneklerden "yok" 'soruşturma' diye bir kökün varlığı anlaşılmıyor; buradan *yok-i-l-* 'mahkemece soruşturulması yapılmak' teşkil edilmiş olabilir. Krş. bir de *yokla-*

42. *kuvara* 'toplannmak'. Aynı anlamda: mög. *khura* 'se rassemble' (Kow. 952).

52-53. *korkunçsuz buşt* 'korkusuz kurtuluş'. *buşt* 'sadaka' anlamından başka bir de 'kurtuluş' anlamına geliyor (bk. Radloff, BB XIV, not 41). Maalesef eksik uygarca bir yazmada ... *bos ıdsar korkinçsiz buşka sanur* ... üçüncü cümlesini okuyoruz (Mainz 10 —TIII TV 86-2).

59. *alkınsız kögüzlü bodisv* 'kavrama gücü eksilmeyen bodhisattva' = skr. *akṣayamatī bodhisattva*. *alkınsız* (*alk-* 'dinmek, bitmek', bk. AGr. §160) = skr. *akṣaya* 'ebedi' (Capp. 2a). *kögüz* 'göğüs; düşüncə, kavrama' = skr. *mati* 'anlama, düşünce' (Capp. 316a).

69. *kögüzü bolur bilge yaruč*, 'düşüncesi, anlama gücü (skr. *mati*) bilge (hakim) ve parlak olur'. *Kuanşı im*'in adını durmadan anan, onu gönlünde tutan kimseının anlama gücü, Burkan dininin temeli olan ve *erme*'ye (skr. *bodhi*) ulaşmak için tamması, bilinmesi gereken dört kutsal hakikati kavrayabilir.

Normal olarak *kögüzü bilge yaruč bolur* beklenirdi.

78. *alku kişiye amräk bolur* 'herkes tarafından sevilir'. Bazan fiili, ashında etken (malüm) olup da edilgen (meçhûl) anlamunda kullanılması gereken cümlelerin öznesi (fâil) olacak sözlere verme (Dativ) hâli eki -*ka/-ke* getirilir, krş. AGr. §389.

84. Sanskrit metinde *buddha* olarak geçiyor.

85. *ölüm künî*, *ölüm* sözü bazan sıfat bazan da isim olarak kullanılıyor, bk. meselâ: ö. *yir* (21), B nüshasında da, aynı yerde (85=B12) ö. *kün* var.

85. *kataqlan-*, başka uygar metinlerinde çoğu zaman *katıqlan-* şeklinde geçiyor. Bunun uygarcada ötedenberi varlığı kabul edilmiş olan iki şiveden *n-*şivesi özelliklerinden biri olduğunu düşünmek metnimiz için uygunsuz düşer, çünkü örnekleri azdır. (bk. bir de not 86), sonra öbür özelliklere bakulnca metnimizin *y-*şivesine ait olduğu anlaşılır (bk. AGr., 3. ve 5. s.).

86. *tapıq*, B nüshasında *tapaq* şeklinde geçiyor, buna karşı A nüshası - - ile yazıyor. Metnimizde buna benzer ses değişmesi tek-tük var, bk. *kataqlan-*, krş. 85. not.

86. *egsüt*, Türklerin kullandıkları alfabelerin bazlarında birbirine yakın iki ayrı ses için tek işaret vardır. Bir metinde bu sesleri tesbit ederken, dilin bugünkü canlı şivelere ile geçirdiği ve geçirmesi gereken gelişme safhalarını karşılaştırmak ve bunun yanında bahis konusu edilen sesler için ayrı ayrı işaretleri olan alfabelerle yazılmış metinleri de karşılaştırmaya katmak gereklidir. Yukarıdaki *egsüt*- sözünü, uygur yazısının yetersizliği yüzünden hem -g- hem de -k- ile okumak mümkündür. *g* ve *k* sesleri için ayrı-ayrı işaretleri olan Latin alfabesiyle yazılmış *Codex Cumanicus*'da (CC) *k*-li şekiller yanında -y- li bir şekil ve bir de *esit* buluyoruz (bk. K. Grönbech, *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen 1942). Sesli ünsüzlerden olan *g* sesi birinci hece ve tek hecelilerin sonunda *y* sesine dönebilir ve temelli düşebilir; sessiz ünsüz olan *k* sesi bu değişmeye uyamaz. CC'da ve T. Kowalski'nin (*Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Krakow 1929) Karayılmaz metinlerindeki *k*-li şekiller sonradan benzeşim (assimilation) yolu ile (*ks*<*g+s*) doğmuştur (krş. bir de TTV, not A7: *egin*'in izahı ve bir de TTVIII, *egsü*-).

87. (*tü*)lt 'yastık' şeklinde doldurmak mümkündür.

90-91. bir tek ... atayu tek, tercüme şekli ve açıklaması için bk. AGr. §438.

97. *burkan*<çin. (*fo*< Karlsgren, 47 **b'ju:t*<skr. *buddha*) + alt. *kan/h-* = skr. *buddha*. Çinçinin bazı şivelerde *t*, *r*'ye tekabül eder. İşte bu şiveler yolu ile uygurcaya önce *bur* (but şeklinde) geçen *Burkan* (Buddha) kavramını uygurlar sonradan, bir önceğini izah eden *kan* (*han*) 'hükümdar' sözünü ekleyerek yapmışlardır (bk. A. v. Gabain, *Buddhistische Türkenmission*, Asiatica, Leipzig 1954, 165. s.).

98-99. *yir sunda yortiyur tınlıqlar* 'yeryüzünde dolaşan (yaşayan) canlı varlıklar'. Aynı şekilde: 151, 213. Yukarıdaki tercümeye göre -ar, -ur geniş zaman ekinin fiillerden isim (sufat) yaptığı anlaşılıyor. Fakat 213. satırındaki *yir tutar bodisvet hâriç ötekileri 'Kuanşı im ... dolaş'* şeklinde de tercüme edebilirdik.

99. *nom*<b. sgd. *num*<yu. *nom(os)* = skr. *dharma* 'din'. Burkancı metinlerde *nom*'un çeşitli, birbirinden farklı anlamları vardır (bk. SH 267b ve krş. I. not).

104-106. *pratikabut*<skr. *pratyekabuddha* 'yalnız kendisini kurtaran, başlarını düşünmeyen ve dinini yaymayan burkan'. (*pratyeka* 'herbiri; herkes kendisi için', Capp. 273b).

śravak<skr. *śrāvaka* Burkan'ın müritlerine, dinleyicilerine verilen addır. Bodhisattva ile birlikte üçü, herbirinin *Nirvāṇa*'ya ulaşma veya canlıları ulaştırma güçlerine göre temsili olarak şöyle tasavvur edilirler:

- a) *śrāvaka* = *hinayāna* 'küçük sal' (gazal arabası)
- b) *pratyekabuddha* = *madhyamayāna* 'ortanca sal' (ceylan arabası)
- c) *bodhisattva* = *mahāyāna* 'büyük sal' (öküz arabası)

Bu üçlü sınıflama (skr. *triyāna* = uyg. üç kölünüğü), sonuncular yani kuzey burkancıları tarafından yapılmıştır (bk. Eitel 157; SH 58a).

108. *ezrua*<sgd. 'zriw' 'Zervan' Mani dininde zaman ilâhi, Burkancılıkta ise 'Brahman' karşılığıdır.

110. *hormuzta*<m. sgd. *hwrmuzd*, *hwrmzd* mâni dininde 'ilk insan', Burkancılık'ta da 'Indra' karşılığıdır.

115. *mhişvar ulug tengri*. *mhişvar*<skr. *maheśvara* 'müstakil, büyük bir ilâh' (SH 438a), aynı zamanda 20 ilâhtan sekizincisidir (SH 23a). Yeryüzünde dolaşan 61 ilâhtan dördüncüdür (Mvy. 163, 4). Dört dünya koruyucusunun lakabıdır (Capp. 328a). *Avalokiteśvara*'nın, (*Kuanşı im*) bu ilâhın alnından yaratıldığı da söylenmektedir (Winteritz, *Der Mahāyāna-Buddhismus*, Tübingen 1930, 43. s.), *ulug tengri*, ilâhın Türkçe adıdır.

120. *bışamn*<skr. *vaiśramaṇa* (*vaiśravaṇa*) göğün dört koruyucu tanrılarından biri, kuzeydeki Meru dağının bekçisidir (bk. H. Hackmann, *Laienbuddhismus in China*, 150. s. not 5 ve SH 356a).

124. emrenç (< ?) = skr. śreṣṭhi (UII, 18, 8) 'asiller'.

126. igil nomçı törüçi 'mütækaid álim, filozof' = skr. grihapati. igil sözü herhalde moğ. egel 'umumi, bayağı; dünyevi' ile ilgili olacak (bk. F. W. K. Müller, *Uigurische Glossen*, Ostasiatische Zeitschrift VIII, 317. s. ve Folke Boberg, *Mongolian-English Dictionary*, I-III, Copenhagen 1955, 95b s.).

127. nomçı törüçi 'vâz' = skr. dharma-pati (Capp. 193a: 'hâkim'). Ayrıca krş. 99, 126. not

133. toyin şmnanç upasi upasanç :

toyin < çin. tao-jén 'râhip' = skr. bhikṣu

şmnanç < b. sgd. şmn'nç 'râhibe', soğutça müennes eki -nç ile. (<skr. śramanerī) = skr. bhikṣuṇī

upasi < sgd. 'wp'sy 'manastura girmeyen erkek mümin' < skr. upāsaka.

upasanç < sgd. 'wp's'nç 'manastura girmeyen kadın mümin', soğutça müennes eki -nç ile. (<skr. upāsikā).

Burkan dininin cemaati (*bursang*, *tirin*, *kuvraq* = skr. *sangha*) dört kişimdan meydana gelir. İlk ikisi râhip ve râhibelerdir. Bunlar manastırlarda yaşarlar, geçimlerini de günün belli saatlarında dilendikleri şeylerle temin ederler. Öbür ikisi ise manastura girmeyen ve tabii hayatlarını yaşayan kadınlar ve erkeklerdir. Burkan cemaati, üç eevherden (*üç erdini* = skr. *triratna*) biridir: *but* (*buddha* 'burkan'), *drm* (*dharma* 'din') ve *sang* (*sangha* 'cemaat'). Ayrıca krş. 1. not

142-143. tengriler yekler lular gantarlar gintirviler asurlar talim kara kuşlar mahuruqlar kişili kişi ermeziler.

1) tengri = skr. deva 'tanrı, ilâh'.

2) yek (< skr. yakkha 'çin'; ashmn Türkçe olduğu hakkında bk. TTVI, 131. not: yi- 'yemek' > *yi-gek 'yamyam' > *yēk>yek) = skr. nāga 'ejderha, yılan'.

3) lu (< çin. lung 'ejder') = skr. yakṣa 'çin'.

4) gantar (< skr. gandharva, 'yılan hükümdarlarından birinin adı: FE 210a; benim gördüğüm kaynaklarda bu sıraya alınnamamış).

5) gintirvi (A nüshası: gntrv) < skr. gandharva 'Indra'nın güzel kokular saçan müzikacıları'. gandharva ayrıca, yeniden doğmak üzere ölen bir canlığı yeni doğuşa götüren bir varlık (fâni arafat varlığı veya tabiat ruhu) olarak da tasavvur edilir (bk. H. v. Glaserapp, *Die Religionen Indiens*, Stuttgart 1943, 226. s.).

6) asur < = skr. asura, canhların içinde bulundukları beş veya altı varlık şekillerinden ikincisinde bulunan tanrı düşmanı kudretli devler (krş. 191. not: ajun). Ashnda Hindistan'da tanrısal varlık olan asuralar sonradan tanrılar ile boğuşan kötü birer varlık olarak tasavvur edilmişlerdir (bk. H. Hackmann, *Laienbuddhismus in China*, Stuttgart 1924, 81. s. 2. not; krş. bir de 191. not).

7) talim kara kuş 'kara, yırtıcı kuş' = skr. garuḍa 'efsânevî bir kuş' (Capp. 105b). Altı kanath olan bu kuş tüylü yaratıkların şahı ve yılanların düşmanıdır. Ayrıca Viṣṇu'nun arabası olarak da tasavvur edilir (SH 315b).

talim 'yırtıcı' < tali- 'yağma etmek, saldırmak'. talim kara kuş Eski Türkçe Fal Kitabı'nda geçmektedir (bk. H. N. Orkun, *Eski Türk Yazılıları I-IV*, İstanbul 1936-1941).

8) mahuruk < skr. mahoraga 'büyük yılan'. Ayrıca 12 ruhtan biridir (bk. SH 44a).

9) kişili kişi ermezli 'hem insan hem değil' = skr. manusya-amanusya.

Yukarıda adı geçen yaratıklar, ufak tefek değişiklikler ile burkan dini metinlerinde sık geçmektedir (bk. SH. 41a: tabiat üstü varlıkların sekizi: deva, nāga, yakṣa, gandharva, asura, garuḍa, kinnara(m), mahoraga; krş. bir de Mvy. 166, 1-10 ve TTVI, 431 not).

145. *vçirpan*-<skr. *vajrapāṇi* 'şimşekten kamayı elinde tutan; Indra'nın laka' (Capp. 380b). *Ādi* burkan, beş türlü temâşa (*dhyāna*) yolu ile beş tane *Dhyāni*-Burkan yaratır ve bunların her biri de birer *Dhyāni-bodhisattva* meydana çıkarır. Bu bodhisattvalardan biri de *Vajrapāṇi*'dir (bk. H. v. Glasenapp, *Der Buddhismus*, 111/112 s.).

151. *sav atılıg yi* *suv* 'yer yüzü' = skr. *sahālokadhātu*.

sav-<çin. *so-po* (< *sā-b'uā) <skr. *sahā/saha*. Sıfat olarak *sahā* 'tahammül eden'; isim olarak ise 'dünya' anlamına gelir (bk. H. Hackmann, *Laienbuddhismus in China*, Stuttgart 1924, 67; s. SH 323b ve FE 588a).

158-160. *tözünüm*. Büyüge hitâbedildiği için 'efendim' şeklinde tercüme ettim, ayrıca krş. 9. not.

164. *tengrili kişili kalın kuvrağ* 'büyük tanrı ve insan topluluğu'.

Burkancıların geleneğine göre, burkan, vaazlarını verirken etrafına, en çok sevdiği talepleri ile arkada: insanlar, hayvanlar, bütün canlı varlıklar: tanrılar, devler, cinler, şeytanlar, yarı insan yarı dev şeklindeki varlıklar sonsuz sayıda toplanırlar, saygıyla kendilerinden geçerek ustadın vaazını dinlerler.

166. *buşı birmiš* 'sadaka olarak verilmiş'. -miş ayrıca edilgen (meçhûl) anlamına gelir, krş. bir de *yiged-miš* in 205.

168. *erüş erdi burkan*=skr. *prabhūtaratna-buddha* 'incisi çok olan burkan'. *prabhūtaratna* uzak bir dünyadaki eski burkanlardan birinin adıdır (FE 382b; bk. bir de SH 52b, 209a, 364a.)

erüş=skr. *prabhūta* 'çok; ... bakımından zengin' (Capp. 275b).

erdni <skr. *ratna* 'inci, değerli taş' (Capp. 357b).

170. *timin* 'hemen, derhal' yani 'hiçbir engel olmaksızın'. Burada: 'kolayca'.

171. *şlok takşut* 'beyit'. *şlok*<skr. *śloka*. *takşut*<**takus-**'beyit beyit okumak'. Yayınlamamış bir yazmadada *takşur-* geçiyor: *kimhoki nomuğ t-up* 'Elmas-Sütra'yı beyit beyit okuyup' (Mainz 731—TII Y. 14c, 3. str.); aynı kökü Maytrisimit'de de buluyoruz: 32,4 *takşut sav t-mazlar*. *Kaşgarî*'de 'şîir, kasîde' anlamına gelen *koşug* sözünde olduğu gibi (*koş-* 'koşmak başlamak') *takşut*'u da **tak-u-**'iki şeyi birbirine takmak, bağlamak'> *takus-ut>*takşut* '**birbirine takılmış iki müsra'> 'beyit' şeklinde düşünülebiliriz.

İslâm hikti öneki türk nazım şekilleri hakkında şimdilik malzeme kithâğı yüzünden kesin bir şey bilmiyoruz (bk. UI, 20. s. v. d.; BB XIV, 52, s. v. d.; AGr., 271, s. v. d. ve 285 s. v. d.).

176. *kuanşı im bodisut yoriğ*, *pasar* yerine burada *bodisut* kullanılmış (<skr. *bodhisattva*, bu sözcün Soğutça üzerinden Uygurcaya geçtiği hakkında bk. TTVI, 08. not oradaki düşüncelerin tersine olarak, -a düştükten sonra -i(t)v bileşeginin -et şeklinde bir ses-yer-değişmesine (Metathesis) uğradığı düşünülebilir — *bodistu/bodisut*).

yoriğ (<*yori-g*) 'dolaşma'. Kuzey burkancılığında, bodhisattva, Nirvâṇ'a'ya ulaştığı halde canlı varlıklara, doğru yolu bulmalarında yardım etmek için aralarında dolasır.

178. *bilgülüg ermes* 'bilenmez', -gülüg er- şeklinde özel anlamı için bk. AGr. § 239.

178. *kolti* <skr. *kūla*+<skr. *koti* 'en yüksek sayı, on milyon' (Capp. 92b).

181. *teginmiş*, *tegin-* 'saygı ile bir şey yapmak'. Burada csas fil olmaksızın kullanılmış: 'saygı ile (istediği, dileğiçi şey)' yani 'kurtuluş'.

182. *yalanguklar* ... *ozgurur* 'canlı varlıklar ... kurtarırlar'. y.-ig beklenirdi.

185. *yarlıg* 'scif'. Son sesin -g olması gerekiyor. -k olsa idi CC'da *yarlı* yerine *yarlık* bulunurdu, çünkü türk şivelerinin büyük bir kısmında birden fazla heceli sözlerin sonundaki aslı -g ve -g sesleri düber (krş. Ateb., 109, a.)

189. *ontun singar* 'on yönde'. Yön gösterme eki olan -tun için bk. AGr., -tin, -tin ... Uzak doğu tasavvuruna göre on yön vardır:

doğu + batı + kuzey + güney + (ara yönler: 4) + alt + üst = 10.

191. *tamu prit yıldızı ajun* ‘cehennemlikler, ruhlar ve hayvanlar dünyası’. Burkancılara göre canlı varlıklar (*tinlig*), öldükten sonra bir önceki dünyada işledikleri amellerin sonucu olan *karma*’nın iyiliğine veya kötüüğünne göre, ‘iyi’ veya ‘kötü’ bir dünyada (*ajun* ‘varlık şekli’) yeniden doğarlar. Böylece bu başı ve sonu olmayan bir silsile hâlinde devam eder. Ölüm-yeniden doğum aşısından kendisini kurtarabilen varlık bir daha doğmaz ve ‘ermiş’, Nirvana’ya ulaşmış sayılır.

Canhaların içinde bulundukları varlık şekillerini burkancılar beş tane olarak tasavvur etmişlerdir. Yalnız bunlar arasındaki cennet (*tengri ajun*) ve cehennem (*tamu ajun*) deyimlerini, İslâm dininde bulunan benzerleri ile karıştırmamak gerektir. Burkancıların cennetine veya cehennemine giren bir varlık, onun orada doğmasını sağlayan *karma* tükenince yeniden — orada işlediği amellerin iyiliğine veya kötüüğünne, elde ettiği *karma*’ya göre — başka bir dünyada doğar; cennet ve cehennemde de ölüm-doğum vardır.

Bu varlık şekillerini uygurlar *ajun* veya *yol* ile karşılamışlardır.

bis ajun, (*ajun* <b. sgd. "j'wn/"z'wn 'doğum, yeniden doğuş, varlık şekli', bk. STIL, Glossar =skr. *pañca gati* ‘beş yol’ TTIX, 21. s.). Ayrıca krş. *bis ajunluğ orun*, AY 366, 11; *altı yol*, AY 133, 14 (bunların altı olarak sayılması hakkında aş. bk.)

1 — *tengri* = skr. *deva* ‘tanrı, ilâh’

2 — *yalanguk* = skr. *manuṣya* ‘insan’

3 — *yıldızı* = skr. *tiryagyoni* ‘hayvan’

4 — *prit* <skr. *preta* ‘ruh’

5 — *tamu* <b. sgd. *tmw* = skr. *naraka* ‘cehennem’

Bunlardan ilk ikisi (tanrı ve insan), varlık şekillerinin en iyisi olarak telâkki edilmektedir. Fakat ilk bakışta tanrılar dünyasında doğmak ötekisine göre daha çekici gibi görünüyorrsa da insan olarak yeniden doğmak daha iyi hattâ şarttır; çünkü Nirvana’ya ulaşmak için bir defa olsun herhangi bir burkanın vaazını dinlemiştir olmak gereklidir ve bu da ancak insan olarak mümkündür. Fakat bunun yanında insan olmayan canh varlıkların da burkan vaazlarını dinledikleri tasavvur edilmiştir. Geri kalan üçü ise ‘kötü yol’ olarak düşünülmüştür. Kuzey burkancılığının bodhisattvaları daha çok bu varlık şekillerine girerek oradaki canhları kurtarmağa, burkan dinine sokmağa çalışırlar (krş. henüz yayınlanmamış bir yazmadada — Mainz 725-TI D, ön, 34. str.: *bis ajun tinlig oglanıñga umug inaç bolayın*.

Sonradan bunlara bir de *asura* (uyg. *asur*) eklenerek varlık şekilleri altıya çıkarılmıştır (krş. 142-143, not bk. K. Seidenstücker, *Pāli-Buddhismus*, München 1923, 112 ve 113. sayfalar arasındaki liste: ‘Die Welten und Wesen’).

193. *kolula-* (canhları kurtarmağa) yemin etmek’.

193. *arıg turuğ* ‘arı duru = temiz’. Uygur alfabeşi *k* ile *g'*yi birbirinden ayırt etmediği için burada *ari* turuk şeklinde okuyabildik. Bugün güney-batı şivesinde *arı*, *duru* olduğuna göre bu sesin ashnda *g* olması gereklidir, bk. *g/k, g/k* ses kanunları, Ateb., 6. not).

195. *edgü ögli* ‘iyi düşünen = acıyan = dost’, bk. bir de *Kuanşı im*’in adı: *edgü ögli bakışlığı* (*bks-lig?*) (UI, 17, 7. ve 56. s.).

200. *yarut-i bırsün*, *bır-* yardımçı fiilinin -u zarf -fiili yerine -i ile birleşmesi dikkata değer. *bır-zün* saygı için kullanılmıştır.

210. *ağlaç* ‘yüksek’ <* *ag-il-a-k* (fiilden isim yapma eki olan -il- için bk. AGr. §117). *ag-* ‘yükseleme’ (AI). Veya: <* *ag-il-ak*.

210. *tözkerinçsiz* ‘anlaşlamayan, pek derin’. Şimdiye kadar *tüz/töz* ve *kerinqsiz* şeklinde okunan bu sözü, z harfi sola doğru bağlanmadığı için bir kelime hâlinde, *tözkerinçsiz* diye de okuyabiliriz. Hakikaten yayınlanmamış uygurca bir yazmadı *tözker*-fiili var. (Mainz 819, str. 6: *kögüzinte tözker-ip* ‘düşüncesiyle derinleştirip’). *töz* ‘kök’ -*ker-* (krş. 7. TTIX, not AGr. § 87)

213. *yir tutar bodisut* 'yeryüzünü tutan bodhisattva' = skr. *dharanīdhara*. *Viṣṇu*'nun bir adı (Capp. 192b). *Avalokiteśvara*'nın istikbálını önceden haber veren bodhisattvanın adı (SH. 302b.).

dharanī 'yeryüzü' (Capp. 192a)

dhar 'tutmak, taşımak' (Capp. 192a)

tut-ar için krş. 98-99. not

219. *vidya*<skr. *vidyā* 'bilgi, akıde; büyütülük sanatı' (Capp. 406a). Metnimizde bu söz ile, *Kuanşı im'*ın vücut değiştirme yani istediği zaman ve istediği yerde istediği kılha girebilme gücüne işaret edilmiştir, çünkü *vidyā* aynı zamanda *r.ddhi* 'büyü gücü, mucize gücü' anlamına gelmektedir. 10 *r.ddhi*'den biri de 'vücut değiştirme gücü'dür (bk. Nyanatiloka, *Buddhistisches Wörterbuch*, Konstanz 1953, *iddhi* (skr. *r.ddhi*) altında).

EK VE SÖZLER FİHRİSTİ

Metinde geçen ek ve sözler ayrı ayrı alfabe sırasına konmuştur. Yanlarındaki rakamlar ek ve sözlerin metindeki yerlerini, siyah rakamlar ise bir önceki söz veya ekin hem metinde geçtiğini hem de notlar kısmında açıklandığını gösterir.

d — iran asılı sözlerde *ð* karşılığıdır. *x* — iran asılı sözlerde *h* karşılığıdır. *B* — iran asılı sözlerde *þ* karşılığıdır. *w* — iran asılı sözlerde *vav* karşılığıdır. *ş* — sanskrit asılı sözlerde *ś* karşılığıdır. *h* — uygurcaya geçmiş sanskrit asılı sözlerdeki *h* karşılığıdır. *m̄* — sanskrit asılı sözlerde *m̄* karşılığıdır.

-ahm -elim	kirtgünmek-de (<i>k. ulatı</i>) 80
tegür-elim (<i>biz t.</i>) 156	ögüz-de (<i>teringreh</i>) 177, 209
-ar bk. -ur	yavlak-ta (<i>oz-</i>) 54, 57
-ayın, -eyin	yeğler-de (<i>oz-</i>) 23
nomla-yin 177, 180	
-ça bk. -ı	-dan bk. -din
-da, -de, -ta, -te; -dağı, -teki v.b. (L.) krş.-ı	-dm, -din, -tin; -tin, -tun, -den krş. -da
-dı, -de	alku-din (<i>a. singar</i>) 2, 218
atayur-da A32	an-tin B4 (75: atın yerine)
bağ-da (<i>yat-</i>) 38	on-tun (<i>o. singar</i>) 189
begler-de (<i>yazukluğ bol-</i>) 26	bilig-den (<i>kit-</i>) C42 (63: biligde yerine)
buğağu-da (<i>yat-</i>) 38	-de bk. -da
kuvrağ-da 219	-er bk. -ur
satıǵıclar-da 44	-elim bk. -elim
suv-da 30, 42, 98, 151, 201	-eyin bk. -ayın
yirtinçü-de 9, 170, 204	-ıǵ, -ıǵ (<i>A.</i> krş. -ıń, -ıń)
-ta, -te	kişi-ıǵ (<i>ölür-</i>) 31, 34
an-ta 10b, A12, A31	küntegü-ıǵ (<i>al-</i>) 167
atamış-ta 56	satıǵıclar-ıǵ (<i>uduz-, ilt-</i>) 45
ajun-ta 191	tinlıǵıclar-ıǵ (<i>kutgar-, kolula-</i>) 151, 192
emgek-te (<i>e arakir-</i>) 206	ün-üǵ (<i>eşid-</i>) 191
kan-ta 210	vidya-ıǵ (<i>kıl-</i>) 219
kınlık-ta (<i>kir-</i>) 37	-ǵah, -geli
sıǵ-ta (<i>s, teg-</i>) 17	(-mak için:)
-dağı, -teki v.b.	tegür-geli 80
köngül-teki 76	tile-geli 19
suw-dağı 101	(yardımcı filer ile:)
taluy-dağı 23	al-ǵahı una- 159
yirtinçü-deki 6, 182	ert-geli sakın- 43
-da, -de, -ta, -te (Ab.) krş. -din, -ı -m	ertür-geli sakın- A47
bağ-da (<i>boşun-</i>) 40	ilt-geli sakın- 47
bilik-de (<i>kit-</i>) 63	kına-ǵahı sakın- 27
buğağu-da (<i>boşun-</i>) 40	ölür-geli sakın- 27, 31, 184
	ölür-geli sakınç kıl- A27

- örlet-geli sakin-* 31
eşid-geli erklig 'ışitmeğe muktedir' 5
- gay, gey*
alkınma-gay 94
bir-gey 53
kırme-gey 207
oz-gay (o. sizler) 54
ölime-gey 17
ön-gey 17
uma-gaylor 33
- geli bk. -galı*
- gey bk. -gay*
- gli, -gli*
eşid-igli (kılmışın e. kuvrağ) 219
ö-gli (edgū ö.) 195
- gu, -gü*
kurtul-gu (k. tunliğ) 102, 105, 107, 109, 111, 113, 115, 118, 120, 122, 125, 127, 129, 131, 134, 137, 140, 143, 146
- güçlü, -güçlü*
bir-güçlü 153
eşid-güçlü 4a
- gülüğ, -gülüğ*
bil-gülüğ (b. er-) 178
- ı, -i; -sı, -si*
-n (A.)
at-i-n (ata-) 14, 22, A32, 39, 52, 62, 64, 67, 75, 82, 84, 91, 95, 215 (*eşid-*) 180 (*ur-*) 32
aş-i-n (tegür-) 86
buşı-sı-n (al-) 165
bügulenmek-i-n (eşid-) 215
erdem-i-n (eşid-, nomla-) 215, 219
etüz-i-n (kör-) 181
ığgū-sı-n (tegür-) 86
kemi-sı-n (tokı-) 20
kılmuş-i-n (eşid-) 219
kögüz-i-n (yarut-) 199
körk-i-n (kör-) 102, 105, 107, 108, 110, 113, 115, 118, 120, 122, 125, 127, 129, 130, 131, 134, 137, 139, 140, 141, 143, 145
kürk-ü-n B31 (*körk-i-n* yerine, yanlış!) (*körtgür-*) 2
kutadmalı-i-n (eşid-) 215
küntegü-sı-n (al-) 157
ot-i-n (öfür-) 203
- ot-i-n* A87 (*otingga* yerine yanlış!)
suv-i-n (yağıt-) 202
tapağı-i-n (egsüt-) 86
ton-i-n (tegür-) 86
tonanğu-sı-n (tegür-) 86
- töşek-i-n (tegür-)* 87
uduğ-i-n (egsüt-) 86
ülüş-i-n (tut-) 167, 168
yorig-i-n (nomla-) 176
-nge, -nge (D.)
em-i-nge (tegi) 87
kut-i-nge (köngül turğur-) 221
kün-i-nge (ölüm tegi) 85
(ölüm kün-ke!) B12
küsüş-i-nge 223
ot-i-nge (tegi) 87
-nta, -nte (L.) krş.-da
ada-sı-nta (ara) 186
emgek- (ler)-i-n-te (ara) 10, 11, 39, 211
mün-i-nta (ara kir-) 211
oğur-i-nta 95
orun-i-nta 4
otrug-ları-nta (tegür-) 21
tuda-su-nta (ara) 187
yır-i-n-te (bar-) 24
-nteki krş.-da (L.)
iç-i-nteki 20, 84
yır-i-nteki 117
-nta, -nte (Ab.)
bilig-i-n-te (kit-) 69
emgek-i-n-te (kurtul-, kutgar-, ozgür-) 12, 182, 183
kang-i-nta (taşı yegrek) 186
mün-i-nta (ozgür-) 183
orun-i-nta (tur-) 213
ög-i-n-te (taşı yegrek) 186
-n (In.)
bilig-i-n 196, 207
erdem-i-n 149
körk-i-n (körtgür-) '... kılığında gö- rünmek' 104, 106, 108, 109, 112, 114, 116, 119, 121, 124, 126, 128, 132, 135, 144, 147
köz-i-n 208
-nça, -nce (Eş.)
san-i-nça 84, 179
- ır bk. -ur*

- ir bk. -ur
- ka, -ke (D.) krş. $\widehat{-ng}$, -
alķu-ka (*büşü bir-*) 153
(*yaraşı*) 144
atamış-ka '...-diktan sonra' 53
burkān-ka (*ötüğ ötün-*) 97, 213
(*ayut-*) 171
(*tapın-*) 179
(*tut-*) 168, 169
erdem-ke (*tidiğsiz er-*) 189
kıltağı-ka (*teg-*) 184
kişi-ke (*amrak bol-*) 78
kuvraǵ-ka (*kōngūl turğur-*) 164
küñ-ke (*ölüm k. tegi*) 85
(*ölüm küñ-i-ńge tegi*) B12
ot-ka (*kir-*) 16
ögüz-ke (*kir-*) 19
pusar-ka (*tapıǵ tegür-*) 79, 155
(*ti-*) 163
(*tut-*) 157
(*udun-, tapın-*) 74
satiǵılar-ka (*ti-*) 49
suw-ka (*kir-*) 17
tinlıgılar-ka (*asıǵı tusu kıl-*) 3, 99, 149
(*körtgür-*) 103, 105, 107, 109, 111,
114, 118, 121, 123, 125, 128, 130, 132,
134, 138, 140, 144, 146
(şahıs zamırlarından sonra:) *anǵar* (*utru*) 31
bizinge (*kōngūl turğur-*) 160
sizinge (*nomla-*) 180
sızlerke (*bir-*) 52
- kıya, -kiye
az-kıya 180
kul-kıya 196, 223
- lar, -ler (baştaki belirli veya belirsiz sayı sözlerine göre:)
biş yüz satıǵı-lar 44
ming tümen *tinlıg-lar* 18
töri *ming* *tinlıg-lar* 220
hamag *tinlıg-lar* 23
k. yek-ler 32
k. satıǵı-lar 55, 56
k. yalanǵuk-lar 72, 81, 182
kop k. yalanǵuk-lar 199
kalın satıǵı-lar 43
- koltı sanıńça burkānlar 179
ķum sanıńça bodisvt-lar 84
kişili kişi ermezli-ler 143
-lı ... -li ... ve ...
kişi-li ermez-liler 143
tengri-li kişi-li 164
- m
bitidi-m 223
- m (iyelik eki)
tengri-m! 89, 97, 155, 173, 201.
tözün-üm! 9, 158, 160, 163
tükellig-im 172
-n, (A.)
kararlıg-im-in (*yarut-*) 199
-ta, -te (Ab.)
tsuy-um-ta *yazuk-um-ta* (*boşu-*) 200
- madın, -medin
toktat-matin(?) A15
bas-madın A26
- miş, -miş
(isim:)
antık-mış 177
kıl-mışın 219
kolula-mış 193
ķutad-mış (*pusarınǵ k. küçi*) B1
sakin-mış 181
tegin-mış 181
(sufat:)
ata-mış (*ün*) 190
bir-mış (*büşü b. küntegü*) 167
yiged-mış (*ün*) 205
(birleşik zaman:)
kol-mış erür 179
(meçhul:)
bir-mış (*büşü b. küntegü*) 166, 167
yiged-mış (*ün*) 205
(kergék:)
ata-mış k. 82, 205, 212
tapın-mış k. 212
ti-mış k. 34
tut-mış k. 72, 153
(ağır:)
ata-mış o. 95
(sayu:)
ata-mış s. 206
(üçün:)

- ata-mış ü. 10b
 kazğan-mış ü. 188
 -miz, -miz
     -ni (A.)
     buşu-miz-ni (al-) 161
 -n bk. -i -m.
 -ng!
     al-ing 158, 165
     ata-ŋclar 52
     bil-ing 59, 83, 101, 148
     bir-ing 166
     kil-ing 162
     k.-manglar 206
     kork-ma-ŋclar 50
     tingla-ŋ 176
     turğur-ung 161, 165
     uk-ung 59, 148
 -ŋ (iyelik eki) (D.)
     körk-inge tükellig 172
 -nguz
     yaruk-unguz 198
 -ni, -ni
     alku-ni (kör-) 207
     kentü-ni (ata-) 10b, 190
 -rak, -rek
     tering-rek (ögüzde t.) 178, 210
     yeg-rek (ögünde känginta y.) 186
 -si bk. -i
 -ta bk. -da
 -taçı, -teçi
     kul-taçı 184
 -tin bk. -din
 -tun bk. -din
 -ur, -ür, -ar, -er, -ir, -ir
     (sifat:)
     bil-ür (er) 45
     tut-ar (yir t. bodisvt) 213
     yoru-yur (tunlıg) 213; 99, 151
         -ur, ür
     amrl-ur 63
     atan-ur 8, 13, A15, 25, 58
     bil-ür 45, 209
     bol-ur 65, 69, 78
     boşun-ur 40
     bügulen-ür 208
     er-ür 48, B1, 180, 189, 210
     eşid-ür 10b, 191, 211
     kazğan-ur 78
     kelür-ür 76, 77
     kil-ur 99, 152
     kir-ür 187, 211
     kol-ur (men) 196
     kör-ür 207
     körküt-ür A106, 108, 110, 112, 114,
         A116, 119, 126, 130, 133, A139
     körtgür-ür 104, 112, 114, 116, 130
     kurtul-ur 12, 23, 29, 41, 57
     kutgar-ur 11, 104, 106, 108, 110, 112,
         115, 117, 119, 121, 124, 126, 129,
         131, 133, 136, 139, 141, 145, 182
     kutrul-ur A12, A23, A29, A41, A57
     ozgür-ur 183, 187, 192, 212
     öçür-ür (siz) 203
     ötün-ür (ötünti yerine) A89
     tegin-ür (men) 173
     uşan-ur C19
     uşsan-ur 28
         -y-ur, -y-ür
     ata-yur A32
     kolula-yur (men k. men) 216
     kora-yur 65
     nomla-yur 99, 104, 106, 108, 110, 112,
         114, 117, 119, 121, 124, 126, 128,
         131, 133, 136, 139, 141, 147, 151
     yoru-yur 99, 151, 170, 213
         -ar, -er
     kit-er 63, 69
     oz-ar 23, 57
     sin-ar 28
     tut-ar 213
         -ir, ir
     örit-ir (siz) 201
     teg-ir A21, 185
     tit-ir 6, 8, 61, 71, 88, 89, 93, 94, 96,
         154, 159, 193, 194, 195, 204, 205, 210
     yarut-ir (siz) 199
 -zun
     -zün
     bir-zün 200
     bol-zun 224
     yarlıka-zun 197
 ada zarûret
     a.-sinta tudasinta 186
 adın türlü, çeşitli
     a. a. 35, 136, 138

- adıncığ seçkin
 tanğ a. alp erdem 149
 adruk çesitli; ayrı ayrı
     a. a. etüt 150
     a. a. özgür- 183
 adruksız farklı
     tüz a. 93
 ağı mal, hazine
     a. barım 46
 ağır ağır
     a. yazıklığı(un) 26, 36
     a. yük 47
 ağırla- ağrılama, saygı göstermek
     a.-yu tut- 72, 152
     aya- a. 72, 152
 ağılak yüksek 210
     a. tözkerinçsiz erdem 210
 ağıluk- ağulama, zehirlenmek
     a.-up 184
     yilvik- a. 184
 ajun<-b.sgd. "z'wn / "j'wn canlıkların içinde
     bulundukları varlık şekli = skr gati
     191 tamu prit yıldı a.-ta kır- 191
 al usul, çare
     a.-i 99
     a.-in (ne a. çevişin) 98
         (ne a. çevişin) A98
         (uz a. çevişin) 169
     a. çeviş 98, 99, 169, 187
 al- almak
     a.-ing! 158, 165
     a.-ip (buşumuzu a.) 161
         (küntegüg a.) 167
         (küntegüsün a.) 157
     a.-gali una- 159
 alkın- azalmak
     a.-mağay 94
 alkıncıksız eksilmeyen
     a. köğüslüğ bodhisattva = skr. aksayamatı
         bodhisattva 'kavrama gücü eksilmeyen bodhisattva' 59, 69, 83, 88, 96,
         100, 148, 154, 159, 163, 171
 alkı her, her biri hepsi (krş. alkıgun)
     a.-ni (kör-) 207
     a.-ka (bir-) 153
         (a. yaraşı) 144
     a.-din (singar) 2, 218
     a. kişi 78
     a. tüketi tegür- 87
     a. türlüg emgek 183
 alkıgun bütün (krş. alkı) 81, 220
 altmış altmış
     a. iki koti 84
 alp gücü; fedakârhk
     a. (ertingü a. er-) 48
         (tanğ adıncığ a. erdem) 149
 altın altın
     a. kümüş erdini monuçık 18
 amanç bk. emrenç
     a.-lar A126
 amraç sevimli
     a. (alkı kişiye a. bol-) 'herkes tarafından sevilmek' 78
 amranmak sevmek
     a. uvutsuz bılıg 61
 amrlı uysallaşmak
     a. -ur (bılıgde kiter a.) 63
 amrı şimdî a. 155, 180
 am onu krş. anıŋ, angar, anta, antin, anın,
     antağ, ol
     a. taşlı ne timiš kergék kim 34
     a. üçün 7, 12, 24, 58, 71, 81, 205
 amın bu yüzden krş. ani
     a. ...-misi kergék 152, 212
 amıŋ onun krş. ani
     a. ara 21
 ant ant, yemin
     a. antük- 177
 anta orada krş. ani
     a. A12 (antağ yerine)
         A31 (angar yerine)
     a. ok 10b, 191, 211 'hemen, derhal,' (biti-
         şik yazılmış, ok clif ile)
 antağ böyle, böylece 12, 15, 60, 71, 96, 169
     krş. ani
 antük- (canlı varlıklar kurtarmağa) ant içmek
     a.-muşı 177
     a.-a kut kol- 179
 antın ondan sonra bk. ani
     a. B4 (antin yerine yanlış!)
 angar ona krş. ani
     a. utru 31
 ara arası
     a. (yağlı yavlak a.) 43, 47

- a. (*adasinta tudasinta a.*) 187
     (*emgekte a.*) 11, 206, 211
     (*mun̄ginta a.*) 211
     (*faning a.*) 22
- arıḡ ari, temiz** 193
     a. *turuğ̄ kılulamak* 193
     a. *turuğ̄ yaruğ* 197
     a. *süzük kirtgünç köngül* 50
- artuk ziyade, fazla**
     a. *küçlüḡ* 64
- aryavalokdişvar** <skr. *āryāvalokiteśvara* 7/8
asúḡ fayda
- a. *tusu kıl-* 3, 99, 150, 151, 161, 165, 170
     a.-i (*edgū kulinçhḡ a. tususı*) 95
- asur cin** <skr. *asura* 142
     a.-lar 142
- aş yemek**
     a.-in *içgüsün tegür-* 86
- at ad**
     a.-in 75, 180, 215
     (*bodisvitar a.*) 84
     (*pusar a.*) 14, 22, 32, 39, 52, 62, 64, 67, 82, 91, 95
- ata-** seslenmek, çağrırmak, söylemek
     a.-miş 10b, 53, 56, 82, 95, 190, 205, 206, 212
     a.-nḡlar 52
     a.-sar 6, 10a, A14, 15, 22, 39, 63, 64, 75, 211
     a.-yu 15, 68, 91, 85, 153, 216
     a.-miş ün 190
         (*üçün*) 10b
         (*oğur*) 95
         (*kergel*) 205, 212
         (*sayu*) 206
- a.-mişka 53
     a.-mışta 56
     a.-yu tek 91
     a.-yu tut- 15, 153, 216
         (*tegin-*) 68, 91
     a. (*atin a.*) 15, 22, 39, 52, 63, 64, 75, 82, 85, 91, 95,
         (*kentüni a.*) 10b, 190
- atamağ̄ çağrırmak**
     a. (*pusarكا a. kirtgünmek tegür-*) 79
- atan-** adlandırılmak
- a.-ur 8, 13, A15, 25, 58
     a.-tu 4a, 174
- athiḡ ünlü, asıl**
     a. (*öge bilge a. yüzlüğ̄ er evçi*) 137, 138
     a.-lar (*ulus emrençler a. körki*) 125
- athiḡ ... adlı, denen**
     a. (*sav a. yir suv*) 151
- aya-** saygı göstermek
     a.-yu tut- 72, 152
     a. *ağırla-* 72, 152
- ayamağ̄ saygı, saygı gösterme**
     a. (*pusarكا a. çiltemek tegür-*) 79
- ayıḡ kötü; scfil**
     a. *kulinçhḡ* 66
     a. *irinç yarlığ̄ tınlığ̄* 185
- ayıt-** sormak
     a.-u (*burkanka a. tegin-*) 172, 173
- az az**
     a.-kuya 180
- azu veya**
     a. (*ölür- a. kına-*) 27
     (...u- a. ...u-) 35
- bağ köstek**
     b.-da (*bukağuda yat-*) 38
     b.-da (*bukağuda boşun- kurtul-*) 40
- bar var?** 16
- bar-** varmak
     b.-urlar (*yirinte b.*) 24 (doldurma!)
- barım mal**
     b. (*agt b.*) 46
- bart krş. bat**
     b. *bol-* C20
- bas-** ?
- batim mal**
     b.-madın A26
- baş başkan**
     b.-i (*sü b. tay sangun*) 117
- başla-** (bir topluluğun) baş(in)a geçmek
     b.-p 46
- bat zarar krş. bart**
     b. *kıl-* 28
- beg bey**
     b.-lerde (*yazıkluḡ bol-*) 26, 36
- biçak krş. biçge**
     b.-i A27
- biçek bk. biçge**
     b. *biçek, biçak*

- b.-si (*kılıçlı b. kağılı*) 27
bil- *bilmek, kavramak*
 b.-ür 45
 b.-ing (*siz b.*) 59, 83, 101, 148
 b.-ür er *sartbau* 45
 b.-gülüg er- 178
 b. uk- 59, 148
bilge *hakim* 69
 b.-ler B9 (*bk. karı*), 129, 130
 b. bilig 187, 194
 b. biliğlig *yaruğ* 198
 b. (*ilgi b.-ler görki*) 129, 130
 b. kişi 22
 b. B10 (*nomacı yerine*)
bilig *bilgi; (mücerret mefhumların teşkiline yarar)*
 b.-de (*kit-*) 63
 b.-den (*kit-*) C42
 b.-i 62
 b.-inte (*kit-*) 69
 b.-siz 69
 b.-in (*b. kolula- buyanla-*) 196
     (*b. kör-*) 207
     (*mücerret mefhumlar:*)
 bilge b. 187, 194
 bilge b.-lig *yaruğ* 198
 b.-siz b. 69
 bügü b. 207
 amranmak *uvutsux* b. 62, 63
bilgisiz *câhil*
 b. (*kararığ b. bilig*) 68
     (*kararığ b. kögüzlüg*) 66
bir *bir, aynı* 22, 44, 90
 b. ödün 91
 b. teg tüz 93
 b. tek 90 'yalnız bir defacık'
     (*tek b.*) B16
 b. ülüy 167, 168
 b. ünin 55
bir- *vermek; (yardımcı fiil)*
 b.-ür 209
 b.-miz 167
 b.-gey 53
 b.-ing! 166
 b.-zün 200
 b.-güçi 153
 b. (*buşı b.*) 53, 153, 167
     (*bolu b.*) 209
     (*boşuya b.*) 200
     (*kılıç b.*) 166
     (*yaruti b.*) 200
birle *ile*
 b. (*kulinç b.*) 92
     (*yükler b.*) 47
birük *eğer ...-sa; fakat*
 b. ....sar 9, 29, 48, 66, 77, 102, 104, 106
     108, 110, 112, 115, 117, 119, 122,
     124, 126, 129, 131, 133, 136, 139,
     142, 145
 b. takı ...-sar 90
biş *beş*
 b. otuz 3 'yirmi beş'
 b. yüz 44 'beş yüz'
bışamın <skr. *vaiṣramaṇa/vaiṣravaṇa* 120
 b. tengri *körki* 120, 121
biti- *yazmak*
 b.-dim 223
biz *biz*
 b.-inge 160
 b. tegürelim 155
bodisvt <sgd. *pudṣBt*<skr. *bodhisattva* 7, 10b,
     13, 24, 52, 84, 104, 173, 203
 b.-lar 84
 alkınçsız kögüzlüg b. = skr. *akṣayamatī bodhisattva* 59, 70, 83, 88, 97, 101, 148,
     154, 160, 164, 171
     (*kuanşı im b. yorığı*) 176
     (*ķum sanınça b.-lar atı*) 84
     (*yır tutar b.* = skr. *dharanīmdhara bodhisattva* 213
bol- *olmak*
 b.-ur 65, 69, 78
 b.-zun 224
 b.-u 208
 b.-up 26, A37, 46
 b.-maz C20, 81
 b. (*amraķ b.*) 78
     (*bart b.*) C20
     (*umıağı inağı b.*) 208
     (*b. yaruğ bilge*) 65, 69
     (*yazılığ b.*) 26, A37
     (*yoksuz b.*) 81
     (*b.-u bir-*) 208
boşa- *kurtarmak*

- b.-yu bir-* (*tsuyumta yazuk umta b.*) 200
boşun- kurtulmak
b.-ur 40
(bağda buğada b.) 40
kurtul- *b.* 40
- bramn**<skr. *brähmaya*
- b.-lar* körki 131, 132
- bu bu** 6, 7, 9, 10b, 12, 24, 29, 41, 53, 93, 98
 101, 117, 148, 151, 158, 161, 163,
 165, 170, 173, 182, 203, 214
- bukagu** köstek
b.-da (*yat-*) 38
(boşun-) 40
(bağ b.) 38, 40
- buhıt** bulut
b. örit- 201
- burkan** <çin. *fo* <**b'juət* (-t~r)+alt.
(kan(h-))=skr. *buddha*
b.-ka 97, 168, 169, 171, 213
b.-lar 102, 103
b.-larka 179
(b. tapın-) 179
b. (erüz erdi b.) =skr. *prabhūtaratna*
buddha 168
(tengrıb.) 90, 97, 100, 162, 171, 175,
 213
(tenetri şakimun b.) 169
(tenetri tengrişri b.) 218=skr. *devāti-*
deva buddha
(tözkerinçiz b. kütü) =skr. *anu-*
tarā samyaksam bodhi 221
- busuğluğ** bk. *busuşluğ*
b. A44
- busuşluğ** kederli, dertli krş. *busuğluğ*
b. (korkunçluğ b. er-) 44
- buşu** <çin. *pu-şı*, sadaka; kurtuluş
b.-sı 158
b.-sin 165
b.-mizni 161
b. (al-) 161, 165
(bir) 53, 153, 166
(korkunçsuz b.) 53, 153 'kurtuluş'
(nom b.-sı) 158
- but** <çin. *fo*<**b'juət*<skr. *buddha*, krş. *namo*;
burkan
b. (namo b.) 1, 222
- buyanla-** iyilik etmek
b.-yu (*yarlıka-*) 197
b. (kolula- b.) 197
- bügü** tabiat üstü (kudret)
b. bilig 207
b.-lüg erdem 188
- bügülen-** bilmek
b.-ür 208
b. (kör- b.) 208
- bügülenmek** bilme
b.-in (*kuanşı im pasar b. eşid-*) 215
- çambudvip** <skr. *jambudvīpa* bu dünyamızın
 adı
ç. yır suv 98
- çeviş** usûl, çare
ç.-in 98, 169
ç. (al ç.) 98, 100, 169, 187
- çın** doğru
ç. kirtü
- çiltemek** saygı, saygı gösterme
ç. (pusarşa ç. tegür-) 79
(ayamaç ç.) 79
- drm** <skr. *dharma*, krş. *namo*
d. (namo d.) 1, 222
- drmuruç** ö.a.<skr. *Dharmaruci* 'Fazilet
 sahibi' (Capp. 192a)
d. seli 223
- edgü** iyi
e. kulinç 77, 88, 89, 92, 93, 217
(kulinqılığ asığ) 95
(kulinq utlisi) 217
(ögli) 195
- egsük** eksik 223
- egsüt-** eksiltmek, azaltmak 86
e.-meser (*tapığın uduğın e.*) 86
- em** ilâç
e.-inäge (*otinga e. tegi tegür-*) 87
e. (ot e.) 87
- emgeç** izdirap
e.-te 206
e.-i 80
e.-inte 10, 12, 39, 182, 183, 211
e.-lerinte 11, 192
e.-lig(ler) 6, 12, 185
e. (mung e.) 183, 211
(emgen-) 38, 80

- emgen-** acı çekmek
 e.-ser 10, 38, 80
 e. (*emgek e.*) 38, 80
- emrenç** =skr. *śresthi*'zengin', krş. amanç; 124
 e.-ler (*ulusg e. atlıqlar*) 124, 126
- er erkek; kimse**
 e. A49
 e. (*bilür e.*) 45
 (evçi) 137, 138
- er- imek**
 e.-ür 48, B1, 180, 189, 210
 e.-ser 30, 44, 62, 64, 67, 103, 105, 107,
 109, 111, 113, 116, 118, 120, 123, 125
 127, 130, 132, 134, 137, 140, 144, 146
 e.-mez 178
 (kişili kişi e.-liler) 143
- e.-mezce Δ20
 e. (*bilgülüg e.*) 178
 (kolmış e.) 180
 (tudıgsız e.) 189
- erdem güç; kabiliyet; fazilet**
 e.-ke 189
 e.-i 60, 71, 210
 e.-in 149, 215, 219
 e. (*agla tözkerinçsiz e.*) 210
 (bügülüg e.) 189
 (küç e.) 71
 (tanğ adınçg alp e.) 149
- erdni** <skr. *ratna* değerli taş
 e.-ler 19
 e.-lig (*küntegü*) 167
 (satıgsız e. *küntegü*) 157
 e. (*altun kümüs e. monçuk*) 18
 (erüz e. *burkan*) =skr. *prabhūtarat-*
nabuddha 168
 (satıgsız e.) 19
- ergü oturulacak yer**
 e.-si 21
 e. (*otrug*) 21
- erk güç**
 e.-lig (*eşidgeli e.*) 5
 (ulusg e. *tengri*) 113, 114, =skr. *iṣ-*
varadeva
- erki** (tahmin bildirir)
 e. (*neteg e.*) 100
- ert- geçmek**
 e.-geli (*sakin-*) 43
- ertingü** pek
 e. *alp* 48
 e. *öküş* 46, 77, 89, 188, 217
- ertür-** geçirmek
 e.-geli (*sakin-*) A47
- erüz çok; bütün**
 e. *mu* 88
 e. (*erdni burkan*) =skr. *prabhūtaratna-*
buddha 168
 (kalın e. *yağı yavlağ*) 57
 (kararıg bilsiz bilig) 68
- esen sağ**
 e. *tükkel* 23
- eşid-** iştirmek, krş. işid-
 e.-ür 10b, 191, 211
 e.-ser 180, 215
 e.-ip 55
 e.-geli (*erklig*) 5
 e.-igli (*kuvrağ*) 219
 e.-güci 4a
 e.-meser 7
 e. (*atin e.*) 180
 (erdemin bügülenmekin kutadmakin e.)
 215
 (ün e.) 4a
- etüz kılık; vücut**
 e.-in (*kör-*) 181
 e. (*körki*) 2, 144
 (körtgür-) 150, 189
- evçi** kadın, krş. *iqi*
 e. (*er e. körki*) 137, 138
- ezrua** <sgd. *'zru'*; Burkancılarda: Brahman
 108, krş. *bramn*
 e. *tengri körki* 108, 109
 e. *ünlüg* 204
- gäng** <skr. *gangā*, Ganj nehri
 g. *ögüz* 84
- gantar** <skr. *gandhāra* 142
 g.-lar 142
 g. D5
- gintirvi** <skr. *gandharva* 142
 g.-ler 142
- gntr** bk. *gantar*
 g.-lar B23
- gntrv** bk. *gintirvi*
 g.-lar A142
- hormuzta** <m. sgd. *xwrmwzd*; Burkancılarda:

- İndra** 110
k. tengri körki 110, 111
içgm- geçmek (izdirap): krş. UJb. V. c. 234.
 s., 4. not!
i.-maz mung emgek 211
ımag umut
i.-ı (i. bol-) 208
i.-siz (i. tilig) 185
i. tut- 10a 'suğınmak'
(umuğ i.) 10a, 185, 208
- iç iç**
i.-inteki (ögüz i.) 84
(talay i.) 20
- içgek dev, cin**
i. (yek i.) 30
- içgü içki, içceek şey**
i.-sin tegür- 86
i. (aş i.) 86
- içi** bk. *evi*, B18, B20
- igel** genel, dünyaya ait 126
i. nomci törüci = skr *grihapati* 126, 128
- iki iki** 93, 167
i. (altmış i.) 84
- ikileyü** yeniden 173
i. (yana i.) 160
- ılıç elçi**
i. bilgeler körki 129, 130
- ılıg hükümdar**
i.-ler (kiçig kiçig i. körki) 122, 123
- ilt-** geçirmeck, sevk etmek
i.-geli sakun- 47
i. (uduz- i.) 47
- im bk.** *kuanşı*
- ince böyle** 4a, 8, 50, 59, 83, 90, 97, 100, 101
 148, 154, 158, 163, 172, 175, 214, 216
- irinç sefil, acmacak bir halde**
i. (ayrig i. yarlıg tilig) 185
- ışid-** bk. *esid-* A7, C3, C7, C37
- kağıl kirbaç**
k.-ı 27
- kalın sık; bir çok**
k. erüs yağı yavlał 57
k. kuvrağ 164
k. satığcilar 43, 45, 49
k. yağı yavlał 43, 53
- ķamağ bütün, hepsi, krş. ķamağun**
k. emgekligler 11
- k. (kop k. yalanguklar)** 198
(sizler k. korknanglar) 50
(satığcilar) 54, 56
(tiligler) 23, 149, 152
(yalanguklar) 72, 81, 182
(yekler) 32
- kamağun bütün, hepsi, krş. ķamağ**
k. (sizler k.) 53
- kanta nerede**
k. atasar 210
- ķang baba**
k.-inta takı yegrek 186
k. (ög k.) 186
- kara kara**
k. (talim k. kuş) = skr *garuđa* 142
k. yıl 20
- kararıg karanhık, kara**
k.-imın (meniñg k.) 199
k. biligsiz bilig 68
k. biligsiz kögüzlüg 66
- karı?**
k. törügi k. kılı (?) bilge B9
- kasınçig pek çok**
k. uluğ 60
- kataqlan-** gayret etmek, çehet etmek 85
k.-sar (tapunu udunu k.) 85
- kayu hangi**
k. (kim k. ...-sar) 13, 26, 36, 61, 63, 73,
 78, 83, 214
- ķazgan-** kazanmak
k.-ur 78
k.-mis üçün 188
k. (kazganç k.) 78, 188
- ķazjanç kazanç; sevap**
k.-ı 209
k. kazgan- 77, 188
- kel-** gelmek; (yel) çökmek; (yardımcı fiil)
k.-ip 20, 30, 37,
k. (kara yıl k.) 20
(yokila k.) 37
- kelür-** getirmek
k.-ür (uri oğul k.) 76
- kemi gemi**
k.-sin (kara yıl k. toku-) 20
- kenç genç**
k. urt k. kız 139, 141
- kentü kendisi** 7

- k.-nüñg* künategüsü 156
k.-ni ata- 10b, 190
k. özi 190
kergek gerek
k. (ani tağı ne timiş k. kim ...-sar) 34
 (*atamış k.*) 82, 206, 212
 (*tapılmış k.*) 212
 (*tutmış k.*) 153
 (*tutmuş k. kim ...-sar*) 72
- kıl-** yapmak, kılmak
k.-ur 99, 150
k.-ti A27, 167
k.-ıñg! 162
k.-u 28, 35, 166, 170
k.-mışın eşid- 219
k.-taçka teg- 184
k.-mangler! 206
k.-u bir- 166
k.-u u- 28, 35
k. (asığ tusu k.) 99, 150, 162, 166, 170
 (*bat k.*) 28
 (*iki ülüş k.*) 167
 (*kor yas k.*) 35
 (*sakınç k.*) A27
 (*sızık k.*) 206
 (*vidyağ k.*) 219
- kılıç (?)** bk. *karı*
- kılıçlı**
k.-ı 27
- kılıç iş, amel**
k.-ı 92, 93
k.-ıñg 66, 95
k. (ayıg k.) 66
 (*edgü k.*) 66, 77, 88, 89, 92, 93,
 95, 209, 217
- kılmak** kılma, sağlamla
k.-ı (*pusar tınlıklarla aşağı tusu k.*) 3
- kına-** eziyet etmek
k.-ǵalı sakın- 27
- kımlık** hapsishane
k.-ta kir- 37
- kıngırı** yan bakış
k. yavlağ közin kör- 33
- kız** kız
k. tile- 77
 (*kenç urı kenç k. körki*) 140, 141
- kıçig* küçük
- k. k. iligler* 122, 123
kiginç cevap
k. yarıka- 175
- kim** (yardımcı cümle teşkiline yarar; ki o(nlar))
k. kayu ...-sar 13, 25, 36, 61, 63, 73, 78,
 83, 214
 (*kergek k. ...-sar*) 34, 66, 72
 (*yırtınçudeki k. tınlıklar ...-sar*) 6
 (*yok k. ...-masar*) 7, 190
- king** geniş; tam
k. bilge bilig 194
- kir-** girmek, sokulmak
k.-ür 187, 212
k.-ser 16, 17, 19
k.-ip 11, 37, 192
k.-megey 207
k. (otka k.) 16
 (*ögüzke k.*) 19
 (*suvkıa k.*) 17
 (*ajunta k.*) 192
 (*kinlikta k.*) 37
- kirtgünc** inanç
k. (arıg süzük k. köngül) 51
- kirtgünmek** iman etme, inanma
k. (pusarla k.) 80
- kirtü** doğru
k. (çin k.) 193
- kısı** kişi; kimse C24: (*tınlık yerine*), 78, 90, 92
k.-ning (*k. edgü kılınıçı*) 93
k.-g (*k. ölüր-*) 31, 34
k.-ke (*k. amraķ bol-*) 78
- k.-li* *k. ermezliler*=skr. *manusy-amanusya*
143
- k.-li* (*tengrili k.*) 164
k. (bilge k.) 22
(tapa 33)
- kit-** gitmek, uzaklaşmak
k.-er 63, 69
k. (bilinge k.) 63
 (*biligsiz bilinginte k.*) 69
- klp** <skr. *kalpa* 'bir devir adı'
k. (mîng tümen k. öd) 94
 (*ödün ɬolula-*) 178
- koduru** iyice, dikkatle
k. tıngla- 176
- kol-** dilemek, istemek
k.-ur men 196

- k-u** 40
k-up 177
k-mış er- 179
k. (kut k.) 40, 177, 179, 196
kolti < sak. *küla* + < skr. *koti* 'en yüksek sayı on milyon', krş. *koti*
k. sanıncı burkanlar 178
kolula- devirlere göre saymak; ant içmek; inanmak 193
k.-yur men 216 'inanırum'
k.-sar 178
k.-yu 197
k.-misi 193
k. (klp ödün k.) 178 'devirlere göre saymak'
(mini k.-yu yarıka-) 197 'ant içmek'
(tinliğlerig k.) 193 'ant içmek'
kolulamak (kurtarmağa) ant içmek
k. (arıg turuğ k.) 193
(çin kirtü k.) 193
(edgü oglı k.) 195
k. biliği 196
(king bilge biling k.) 194
(uluğ yarılkancı k.) 194, 196
köp bir çok, bütün
k. kamağ 198
(türlüg) 181, 209
kor zarar, ziyan
k. yas kıl- 35
kora- azalmak
k.-yur (övkesi k.) 65
kork- korkmak
k.-manglar (sizler kamağ k.) 50
korkunçluk bk. *korkunçluk*
k. 43
korkunçluğ korkmuş
k. busuşluğ er- 43
korkunçsuz korkusuz
k. busı bir- 52, 153
koti < skr. *koti* 'en yüksek sayı; on milyon'
 krş. *kolti*
k. (altmış iki k. sanı) 84
kögüz düşunce, kavrama, anlama = skr. mati 69
k. A83, C45, B21, B25 (k.-lüğ yerine)
k.-i 69
k.-in 199
- kögüzlüg** düşünceli, kavrama gücü olan
k. (alkıncı k. bodisvt) 59, 70, 83, 88, 96, 101, 148, 154, 159, 164, 171 =
 skr. *akṣayamatī bodhisattva*
(kararlı bilgisiz k.) 66
- königl** gönül; kanaat; iman
k.-teki teg 76
k.-in 51
(königlin A51)
- k.-lüğ** (ögrünçülük k.) 65
k. (arıg sözük kirtgünç k.) 51
(burkan kutunga k. turğur-) 221
(yarılıkcanıcı k. turğur-) 161, 165
- kör-** görmek
k.-ür 207
k.-ser 181
k.-ü 33, 102, 105, 107
k.-üp 208
k.-ü u- 33
k. (alkuni k.) 207
(etüzin k.) 181
(közin k.) 33, 208
(körkin k.) 102, 105, 107
- körk** güzel (yüz)
k.-inge 172
k.-in (kör-) 102, 105, 107, 108, 110, 113, 115, 118, 120, 125, 127, 129, 130, 131, 134, 137, 139, 140, 141, 143, 145
k.-in (körtür-) 104, 106, 108, 109, 112, 112, 114, 116, 119, 121, 126, 128, 132, 135, 144, 147
k.-ün B6, B9, B13, B15, B31
k. (etüz k.) 144
(soğançığ k.) 172
k.-i (bişamn tengri k.) 120, 121
(bramnlar k.) 131, 132
(burkanlar k.) 102, 104
(emrençler atıqlar k.) 125, 126
(er evi k.) 137, 139
(ezrua tengri k.) 108, 109
(hormuzta tengri k.) 110, 112
(ılıç bilgelek k.) 129, 130
(ılıglar k.) 122, 124
(kırzalar k.) 140, 141
(kışılı kişi ermeziler k.) 143
(mhişvar ulug tengri k.) 115, 116

- (nomçır törcüç k.) 127, 128
 (pratikabutlar k.) 105, 106
 (sü başı tay sangun k.) 118, 119
 (şravaklar k.) 107, 108
 (toyun şmnanc upası upasamlar k.) 134, 135
 (uluğ erklig tengri k.) 113, 114
 (vçirpanlar k.) 145, 147
- körkit- bk. körtgür-
 k.-ür A106, A110, A112, A114, A116,
 A119, A126, A130, A133, A139
 k.-ü A104, A121, A124, A128, A135,
 A141, A145, A147
 k.-üp D11
- körkle güzel
 k. kız kelür- 77
 k. kutluğ ülögülg urı oğul kelür- 76
- körtgür- görünmek; göstermek krş. körtkit-, kötgür-
 k.-ür 104, 112, 114, 116, 130, 145, 189
 k.-ü 108, 110, 119, 121, 124, 126, 128,
 133, 135, 139, 141, 147
 k.-üp 3, 106, 150
 k. (etüt k.) 150, 189
 (körkin k.) 3, 104, 106, 108, 110,
 112, 114, 116, 119, 121, 124, 126,
 128, 130, 133, 135, 139, 141, 145, 147
- kötgüür- bk. körtgür-
 k.-ü C56, C60, C61
 k.-üp C58
- köz göz
 k.-in (kingirti yavlak k. kör-) 33
 (yarlıkançuç k. kör-) 208
- kuanşı im<<çin. kuan-şu-yin=skr. avalokites-
 tara 8, 13
 k. bodisut 176
 k. pusar 2, 10a, 14, 22, 25, 32, 39, 51
 55, 58, 60, 62, 64, 67, 70, 74, 79, 82, 90,
 94, 98, 103, 105, 107, 109, 111, 113,
 116, 120, 123, 125, 128, 130, 132, 134
 137, 140, 144, 146, 148, 149, 157, 159,
 162, 166, 169, 174, 192, 207, 214, 218
- kul kul
 k.-kiya 196, 223
- kum kum
 k. (gang öğüz içinteki k. sanınça bodisvt-
 lar) 84
- kurrtgar- bk. kutgar-
 k.-ur B27
- kurttgar- bk. kutgar-
 k.-ur B3
- kurtul- kurtulmak krş. kutrul-
 k.-ur 12, 23, 29, 41, 57
 k.-ğu tinliğ 102, 105, 107, 109, 111, 113,
 115, 118, 120, 122, 125, 127, 129,
 131, 134, 137, 140, 143, 146
- k. (bağda bukağuda k.) 41
 (emgekinte k.) 12
 (yavlakta k.) 57
 (yeklerde k.) 23
 (boşun- k.) 41
 (oz- k.) 23, 57
- kuş kuş
 k.-lar (talim kara k.) =skr garuđa 142
- kut rahmet; asalet
 k.-inga 221
- k. kol- 39, 177, 179, 196
 k. (tözkerinçiz burkan k.-i) = skr.
 anuttarā - samyak - sambodhi 221
- kutad- mesut etmek
 k.-mis (pusarnıñ k. küçi erdem) B1
- kutadmak mesut etme
 k.-i C40
 k.-in 215
 k. (kuanşı im pusar k.-i) 215
 (kuanşı im pusar k. erdem) 60
 (kuanşı im pusarnıñ k. erdem) 71,
 218
- kutgar- kurtarmak krş. kur(r)tgar-
 k.-ur 11, 104, 106, 108, 110, 112, 115,
 117, 119, 121, 124, 126, 129, 131,
 133, 136, 139, 141, 145, 147, 150,
 151, 182
 k. (emgekinte k.) 182
- kutluğ kutlu, mesut
 k. (körkle k. ülögülg urı oğul) 76
- kutrul- bk. kurtul-
 k.-ur A12, A23, A29, A41, A57
 k.-ğu B9, D7
- kuvra- toplamak 42
 k.-p 42
- kuvrak topluluk
 k.-ka 164
 k.-da 219
 k. (tengrili kişili kalın k.) 164

- küçük güç, kuvvet
k.-i (*pusarnı̄n* *kutadmaš* *k. erdem*) 71
 küçüğ kuvvetli
k. (*artuk* *k.*) 64
(k. er.) 62
 kümüş gümüş
k. (*altun* *k. erdni monçuk*) 18
 kün gün
k.-ke B12
k.-in̄ge (*ölüm* *k.-in̄ge tegi*) 85
(ölüm *k.*) B12
k. (*tengri*) 198
 künategü gerdanhık
k.-g 167
k.-sin 157
k. (*buşı birmiš erdnılıg* *k.*) 167
(satıgsız erdnılıg *k.*) 157
 küntüz gündüz
k. (*tünle* *k.*) 15, 73
 küsüz istek
k.-in̄ge (*drmuruç seli* *k.*) 223
- lu* <çin. *lung* ‘ejderha’ =skr. *yaksa* 142
l.-lar 142
- luu* bk. *lu*
l.-lar D5
- maharuk* bk. *mahuruk*
m.-lar B23
- mahuruk* <skr. *mahoraga* ‘büyük yılan’ 143
kr̄. maharuk, mhuruk
m.-lar *körki* 143
- megišvar* bk. *mhişvar*
m. A115, A116
- men* ben; kr̄. *menin̄g, mini*
m. (*m. kolur* *m.*) 195, 196
(m. kolulayur *m.*) 216
(m. nomlayın) 180
(teginür *m.*) 173
- menin̄g* benim; kr̄. *men*
m. kararığım 199
- mhişvar* <skr. *maheṣvara*
m. tengri 116
m. uluğ tengri 115
- mihuruk* bk. *mahuruk*
m.-lar D6
- mini* beni; kr̄. *men*
- m. kolula-* 197
ming bin
m. (tört m.) 220
(tümen) 17
(tümen klp öd) 94
(üç m. uluğ m.) 29, 41
- monçuk* boncuk, değerli taş
m. (*altun kümüş erdni m.*) 18
- mu* (soru bildirir)
m. (erüç m. titir) 88
- munçulayu* böyle, bu biçimde
m. 149
- mun̄g* dert, acı
m.-inta 183, 211
m. emgek 183, 211
- namo* saygı <skr. *namah* (*nam-o*); kr̄. *jla*
n. but n. drm n. sanz 1, 222
(kuanşı im pusar) 55
- ne* ne; hangi; kr̄. *neçük, neteg*
n. (*neçükün* *n.* *alın çevişin*) 98
(taşı n. timiš kergek) 34
(tultağıñ) 174
(üçün) 173
- neçük* nasıl; kr̄. *ne*
n.-in 98
- neng* hiç (olumsuzluk ile)
n. ... bolmaz 80
n. ... umaz 28
- neteg* ne gibi, nasıl; kr̄. *ne*
n. erki 100
- nuzvani* günah <b. sg. *nyzB'n* =skr. *kleşa*
‘günah’, ‘hırs’ n. otı 203
- nom* din, şeriat <b. sg. *num* <yu. *nom(os)*
 =skr. *dharma* ‘şeriat’
n. büşü 158
(nomla-) 99
- nomci* väiz =skr. *dharma-pati* 127
n. (igil n. törügi) =skr. *grihapati* 127, 128
- nomla-* şeriatı, dini öğretmek; anlatmak
n.-yur 99, 104, 106, 108, 110, 112, 114,
 117, 119, 121, 124, 126, 128, 131,
 133, 136, 139, 141, 147
n.-sar 94
n.-yin 177, 180
n.-yu 145, 219, A104, A121, A136, A139,
 A141, B6, D11
n.(bodisut yorığın n.) 177

- (erdemin n.) 219
 noş iksir< o. f. 'noş-yñ = fa. نوش; 'tat, iksir.
 panzehir'; krş. sgd. noş'k 'ebedi' =skr.
 amr. ta n. teg tatıglıq yağmur suví 202
- oğul oğul
 o. (uri o. kelür-) 76
 (uri o. tile-) 74
- oğur sıra; sebep (oğr-i v. b.)
 o.-i (o. bar?) 16
 o.-inta (atamış o.) 95
- ok (pekitme, tekit)
 o. (anta o.) 10b, 191, 211
 (ol o.) 184
 (sav yok yerine!) A7
- ol o; bu; krş. ani
 o. 6, 10, 11, 23, 31, 32, 33, 38, 40,
 43, 44, 45,
 47, 48, 49, 52, (bu yerine: A53)
 54, 56, 57, 63, 80, 88, 89, 92, 103,
 105, 107, 109, 111, 113, 116, 118,
 120, 123, 125, 128, 130, 132, 134,
 137, 140, 144, 146, 154, 162, 166,
 170, 176, 189, 210, 213, 216
 (o. ok) 184
- ol -dir
 o. (teringrek o.) 178
- on on
 o.-tun *singar* 189
- orun yer (orn-i v. b.)
 o.-inta 4 (eksik)
 (tur-) 213
- ot ates
 o.-ka 16
 o.-m 203
 (nizvani o.) 203
 o. (uluğ o.) 16
- ot ilâç
 o.-ingga 87
 o. em 87
- otruğ ada
 o.-larunta 21
 o. (yekler ergüsü o.) 21
- otuz otuz
 o.-unç 3
 o. (biş o.) 3
- oz- kurtulmak
 o.-ar 23, 57
- o.-ğay sizler 54
 o. (yavlaştı o.) 54, 57
 (yeklerde o.) 23
 (kurtul-) 23, 57
- ozgur kurtulmak
 o.-ur 183, 187, 192, 212
 o. (emgekinte o.) 183, 192, 212
- öd- düşünmek
 öd-gli (edgü ö.) 195
- ögür- söndürmek
 öd-ür siz 203
- öd zaman
 ö. (ming tümen klp ö.) 94
- ödün zaman
 ö. 154, 162, 170, 213
 (bir ö.) 91
 (klp ö. kolula-) 178
- ög ana
 ö.-inte 186
 ö. kang 186
- öge meşhur
 ö. bilge atlıq yüzlüg er 136, 138
- ögrünçülük sevinçli
 ö. köngüllük 65
- ögüz ırmak
 ö.-ke 19
 ö.-de 177, 209
 ö. içinte 84
 (gang ö.) 84
 (taluy ö.) 19, 177, 209
- öküs çok
 ö. (ertingü ö.) 46, 77, 89, 188, 217
- öli- ıslanmak 17
 ö.-megey 17
- ölüm ölüm
 ö. (ö. küninge) 85
 (kün) B12, 85
 (yir) 21, 85
- ölür- öldürmek
 ö.-ü u- 34
 ö.-geli (ö. sakun-) 27, 31, 184
 (ö. sakunç kul-) A27
 ö. kına- 27
 (örlet-) 31
- ön- çıkmak
 ö.-gey 17
- önğre önce

- ö.-ki* 92
örir- (bulut) yapmak
ö.-ir siz (bulut ö.) 201
örlet- kızdırmak, rahatsız etmek
ö.-geli (*ö. sañın-*) 31
ö. (*ölür- ö.*) 31
ötrü sonra
ö. 75, 156, 166, A11, A32
ötüg soru; dilek; söz
ö. ötün- 97, 155, 214
ötün- sormak; dilemek; söylemek; (yardımcı fiil)
ö.-ti 89, 97, 155, 160, 162, 214
ö.-ser 40
ö. (ötüg ö.) 97, 155, 214
(tip ö.) 89, 162
(yalvara ö.) 40
övke öfke, kızgınlık
ö.-si kora- 65
övkçisi sınırlı, öfkeli
ö. (artuk küçüğ ö.) 64
öz kendisi
ö.-i 190, 191
ö. (ö. yiri) 24
(kentü ö.-i) 190
pratikabut <skr. *pratyekabuddha*; krş. *prtika-but*; 104
p.-lar körki 104, 106
pratikabut bk. *pratikabut*
p. B28, B29
prit <skr. *preta* ‘ruh; hayâlet’
p. (tam u. yıldı aju) 191
pusar <çin. *p'u-sa-** *b'u-o-sât* <skr. *bodhi-sattva*
p. (küanşı im p.) 14, 22, 25, 32, 39, 51, 56, 58, 60, 62, 64, 67, 82, 91, 95, 98, 103, 105, 107, 109, 111, 113, 116, 120, 123, 125, 128, 130, 132, 134, 137, 140, 144, 146, 149, 151, 166, 169, 174, 192, 207, 215
p. (küanşı im p. asığ tusu kılmağı) 2
p.-ning (*küanşı im p. kutadmak erdemî*) 218
(küanşı im p. küçî erdemî) 70
p.-ka (*küanşı im p. tapıq udug tegür-*) 79, 155
(küanşı im p. tapın- udun-) 74
- (küanşı im p. ti-)* 163
(küanşı im p. tut-) 157
(küanşı im p. umuğ inağ tut-) 10a
- sakın-** tasarlamak
s.-sar 27, 31, 43, 48, 184
s.-misi 181
s. (ertgeli s.) 43
(iltgeli s.) 48
(ölürgeli s.) 27, 31, 184
- sakınç** düşünce
s. (ölürgeli s. kul-) A27
- san sayı**
s.-ı (koti s.) 84
s.-inça (kolti s.) 179
(kum s.) 84
- sansız** sayısız
s. tümen 9, 42
- sang** <çin. *tsêng* <skr. *sangha* ‘rähipler top-luluğu’; krş. *namo*
s. (namo s.) 1, 222
- sangun** bk. *tay*
- sarthav** <skr. *sârthavâha* ‘kervan başı, kılavuz’
s. satığçular uluğî 45, 48
- satağızsz** bk. *satığçız*
s. C13
- satığçı** satıcı
s.-lar 43, 45, 49, 55, 56
s.-larığ 45
s.-larka 49
s.-larda 44
s.-lar (biş yüz s.) 44
(kalın s.) 43, 45
(kamağ s.) 55, 56
(sarthav s. uluğî) 45, 49
- satığçız baha** biçimlemeyen
s. erdni 19, 157
- sav** <çin. *so-po* <*sâ-b'uâ* <skr. *sahâ(-a)*
s. adığ yır suv 151
- sav söz**
s. 7
- sayı her**
s. (atamış s.) 206
- sekiz sekiz**
s. tümen tört ming 219
- seli ö.a.**
s. (drmuruç s.) 223
- sig sig yer**

- s.-ta teg- 17
 sm- kırılmak
   s.-ar 28
   s. (tsun tsun s. uvşan-) 28
 sünçar yön
   s. (alkudin s.) 2, 218
     (ontun s.) 189
 siz siz; sizler
   s.-inge 180
   s.-lerke 52
   s. (öçürür s.) 203
     (örerit s.) 201
     (yarutur s.) 199
     (s. biliñg) 59, 101, 148
     (tuñlang s.) 176
 s.-ler (s. kamaḡ körkmanḡlar) 50
   (s. kamaḡun atamışka) 53
   (ozḡay s.) 54
 sizik şüphe
   s. kıl- 206
 seğançiḡ sevimli
   s. körk 172
   s. ünlüg 203
 sözün (süzük yerine yanlış, oraya bk.)
   s. A51
 suv su 17
   s.-ka 17
   s.-da 30, 42, 98, 151, 201
   s.-dağı 101
   s.-in 202
   s. (uluḡ s.) 17
     (çambudveip yir s.) 98
     (sav atlıḡ yir s.) 151
     (yir s.) 30, 42, 190 'dünya, memleket'
       (yirtinqü yir s.) 101, 201
   s.-ı (yağmur s.) 202
 sü ordu
   s. başı tay sañgun 117
 süzük ari, temiz; krş. sözün?
   s. (arsıḡ s. kirtgünḡ könḡül) 51
 şakimun<skr. śākyamuni Burkanın asıl adı
   s. (ten̄grı ş. burkan) 168
 şiravak bk. şravak
   s.-lar A106
 şlok<skr. śloka 'beyit'
   s. takşut 171, 175
- şınnanq <b.sgd. şmn'nç<skr. śramanerī
   (=skr. bhikṣuṇī) 'rähibe'
   s. (toyın ş. upasi upasancı) 133, 135
 şravak <skr. śrāvaka; krş. şiravak, şrvk 106
   ş.-lar körki 106, 108
 şrvk bk. şravak
   ş.-lar B29, B31
 taķı ve; bir de
   t. 94
   t. (birük t.) 90
     (t. ne timiš kergek) 34
     (öginte kañginta t. yegrek) 186
     (t. yimej) 13, 17, 25, 29, 36, 41, 61,
       73, 82, 96
 taķı- (tokı- yerine yanlış, oraya bk.)
   t.-ip A20
 takşut beyit
   t.-in 171, 175
   t. (ślok t.) 171, 175
 talum yırtıcı
   t. kara kuş =skr. garuḍa 142
 taluy deniz
   t.-dağı 23
   t. içinteki 20
     (ögüz) 19, 177, 209
     (ünlüg) 204
 tamu <b. sgd. tmw 'echenenem' =skr. naraka
   t. prit yıldı ajuñ 191
 tang heyret verici
   t. adıñçiḡ alp erdem 149
 tapa doğru, karşı
   t. (kişi t.) 33
 tapaġ bk. tapiġ 36
   t.-in B12
 tapiġ saygı; hizmet; krş. tapaġ 36
   t.-in 86
   t. uduğ 79, 86, 156
 tapın- tapınmak
   t.-mış 212
   t.-u 68, 74, 85, A86, 91, 152
   t.-ip 179
   t. (burkanlarķa t.) 179
     (pusarķa t.) 74
   t. udun- 68, 74, 85, A86, 91, 152
 tapınmak tapınma (-maaķ!)
- tatıq tat, iksir, panzehir = skr. amr. ta

- t.-lığ (noş teg t. yağmur suyu) 202*
- tavğaççı çince*
t. 8
- tay <çin. tai*
t. (sü başı t. saṅgun) 117, 119
- taysukin bk. tay ve saṅgun*
t. A117, A119
- teg gibi; aynı*
t. (bir t. tüz) 93
(kōngütteki t.) 76
(küün tengri t.) 198
(noş t.) 202
- teg- ulaşmak; saldırmak*
t.-ir 185
t.-irler A21
t.-ip 17
t.-meser 190
t. (kultaçka t.) 185
(sigta t.) 17
- tegi kadar*
t. (otin̄ga emin̄ge t.) 87
(ölüm kün̄inge t.) 85
- tegin- (yardımcı fil: 'hürmetle yapmak');* is-
temek
t.-ür men 173
t.-ti 172
t.-ser 68, 91
t.-ip 75
t.-mişi yoksuz bol- 181
t. (atayu t.) 91
(ayitu t.) 172, 173
(tapinu udunu t.) 68, 75
- tegür- ullaştırmak; getirmek; sunmak*
t.-ser 21, 87
t.-elim 156
t.-geli 80
t. (ölüm yirke t.) 21
(tapiğ udug t.) 80, 156
- tek yalnız; iken*
t. (atayu t.) 91
(bir t.) 90
(t. bir) B16
- tengri tanrı =skr. deva 142*
t.-ler 142
t.-li kişili 164
t.-m 89, 97, 155, 173, 201
t. (bişamn t.) 120, 121
- (burkan) 89, 97, 100, 162, 171,*
174, 213
(ezrua t.) 108, 109
(hormuzta t.) 110, 112
(küün t.) 198
(mhişvar t.) 115, 116
(şakimun burkan) 168
(uluğ erklig t.) 113, 114
(yiri) 117
- t.-si (tengri t. burkan)=skr. devätidēva*
buddha 217
- tering derim*
t.-rek (ögüzde t.) 178, 210
- tıdışız engelsiz*
t. (erdemke t. er-) 189
- tıtağ sebep*
t.-ın (ne t.) 174
- tılbığ canlı varlık, insan*
t. 14, 26, 36, 40, 61, 64, 83, 214
(tişti t.) 74
- t.-lar 212, 220*
(emgeklig t.) 6, 186
(kamağ t.) 23, 152
(kurtulğu t.) 103, 105, 107, 109, 111,
113, 115, 118, 120, 123, 125, 127
129, 132, 134, 137, 140, 143, 146
(mîng tûmen t.) 18
(tûmen t.) 10
(yir suvdağı t.) 102
(yortiyur t.) 99, 151
- t.-ning (utlisi) 216*
t.-lariğ 151, 192
t.-larķa 3, 99, 103, 105, 107, 109, 111, 114
116, 118, 121, 123, 125, 128, 130,
132, 134, 138, 140, 144, 146, 149
- tıngla- dinlemek*
t.-n̄g siz 176
- ti- demek*
t.-di 158
t.-ser 5, 50, 54
t.-miş kergék 34
t.-p 4a, 6, 8, 9, 13, 25, 50, 54, 56, 58, 89
90, 100, 155, 158, 162, 163, 166
172, 174, 175, 207, 214
- t.-p ötün- 89, 162*
(t.) 50, 54, 158
- yarlıka-9, 90, 100, 163, 166*
- tile- dilemek, istemek, aramak*

- t.-ser 74, 77
t.-geli 19
timin kolayca 170
tişî dişi
    t. *tunlig* 73
        (yek) 23
tit- adlandırılmak
    t.-ir -dur; demektir' 6, 8, 61, 71, 88, 89,
        93, 94, 96, 154, 159, 193, 194, 195,
        204, 205, 210, 217
timçi tercüman
    t. (*nomçι* yerine!) B9
tokı- baturmak (gemi v. b.)
    t.-p 20
    t. (*kemi* t.) 20
toktat-? (Radloff'un doldurması)
    t.-matin A15
tolu hep, dolu
    t. *yek er-* 30
ton elbise
    t.-in tegür- 86
        (*tonanġu*) 86
tonanġu elbise
    t.-sin tegür- 86
    t. (*ton* t.) 86
toym < çin. *tao-jen* 'râhip' = skr. *bhiksu*;
    krş. *toyun*
    t. *şımanç upası* *upasancı* 133, 135
toyun bk. *toym*
    t. B15, B16
tört dört
    t. (*sekiz* *tümén* t. *mîng*) 220
törüçi vârz = skr. *dharma-pati* 127
    t. (*igil nomçι* t.) = skr. *grihapati* 127, 128
töşek döşek, yatak
    t.-in tegür- 87
tözkerinçisiz pek derin, anlaşılamayan = skr.
    anuttarā 210
    t. (*ağlak* t. *erdem*) 210
        (*burkan kütü*) 220
tözün asıl; efendi
    t. 5
        t.-üm 9, 158, 160, 163
tsun < çin. *ts'un* 'küçük, ufak, zayıf' 23
    t. t. *sin-* *uvşan-* 28
tsuy < çin. *tsui* 'günah'
    t.-wanta 200
- t. *yazuk* 200
tuda zarüret
    t.-sinta 187
    t. (*ada* t.) 187
tur- kalkmak
    t.-up 213
        t. (*orninta* t.) 213
turğur- ortaya çıkarmak
    t.-dilar 221
    t.-ung! 161, 165
    t. (*burkan kutunga köngül* t.) 221
        (*bizinge yarlıkançuci köngül* t.) 161
        (*kuvrağka yarlıkançuci köngül* t.)
        165
turkaru daima
    t. 205
        (*uzun* t.) 14, 67
turuğ duru, temiz
    t. (*ariğ* t.) 193, 197
tusu fayda
    t.-si 96
    t. (*asığ* t. *kıl-*) 3, 99, 150, 152, 161, 165,
        170
        (*edgi kulinçlig asığ* t.) 96
tut- tutmak; sunmak; (yardımcı fil)
    t.-di 158, 163, 169
    t.-sar 15, 216
    t.-mış kergék 72, 153
    t.-up 10a, 26
    t.-ar (*yir* t. *bodisit*) 213
    t. (*umuğ mağ* t.) 10a
        (*atayu* t.) 15, 153, 216
        (*ayayu ağurlayu* t.) 72, 153
tükel sâlim; türlü
    t. (*esen* t.) 24
        (*türlüg*) 156
tükellig teçhiz edilmiş
    t.-im (*körkinçge* t. *tengrim*) 172
tüketi tamamıyla
    t. (*alku* t.) 87
tümen on bin; sayısız
    t. (*mîng* t.) 18
        (*mîng* t. *klp öd*) 94
        (*sansız* t. *tunluglar*) 10
        (*sansız* t. *yağı yavlak*) 42
        (*sekiz* t. *tört mîng*) 220
tünle geceleyin

- t. künütz 15, 73
 türliğ türlü, çeşitli
   t. (*allę* t.) 183
     (*kop* t.) 181, 209
     (*tükəl* t.) 156
- tüz düz; aym
   t. 92
   t. *adruksuz* 93
- tüzü bütün; hepsi
   t. 55, 200
- u- -a bilmek, muktedir olmak
   u.-sar 35
   u.-maz 28
   u.-mağay 33
   u. (*kılıç* u.) 28, 35
     (*körük* u.) 33
     (*ölürük* u.) 35
- uduğ saygı
   u.-in 86
   u. (*tapıg* u.) 79, 86, 156
- udun- uymak
   u.-u (*katağlan-*) 85
     (*tegin-*) 68, 75, 91
     (*tut-*) 153
   u. (*tapın-* u.) 68, 75, 85, 91, 153
- udunmak uyma
   u. (*uduğ* yerine!) B8
- uduz- geçirmek; sevk etmek
   u.-up 47
   u. *ilt-* 47
- uk- anlamak
   u.-uñg! 59, 148
   u. (*bil-* u.) 59, 148
- ulatı ve; v. b.; ile
   u. (*bodisut* u. *tengrili kişili kalın kuvarğı*) 164
     (*kirtgünmekde* u.) 80
- uluğ büyük; pek, çok
   u. 71, A45 (*bilür* yerine!)
   u.-i (*satiğular* u.) 45, 49
   u. (*edgü ögli kolulamağı*) 195
     (*emrençler*) 124, 126
     (*erlikidig tengri*)=skr. *işvara-deva*
       112, 114
     (*kasınçığ* u.) 60
     (*mhişvar* u. *tengri*) 115
     (*ot*) 16
- (suw) 17
   (üç *ming* u. *ming*) 29, 41
   (yarlıkançuçlu bulut) 201
   (yarlıkançuçlu kolulamağı) 194, 196
- umoğ umut
   u.-i 208
   u.-suz (*inagsız tınlığı*) 185
   u. *inag* *tut-* 10a 'siğınmak'
 una- rázi olmak, kabul etmek
   u.-madi 159
   u. (*algalı* u.) 159
- unut- unutmak
   u.-masar 73
- upasanç <sgd. 'wp's'nq<skr. *upāśikā* 133
   u.-lar (toyin şmnanc upasi u.) 134, 135
- upasi<skr. *upāsaka*
   u. (*drmuruc seli* u.) 223
     (toyin şmnanc u. *upasanç*) 133, 135
- ur- vurmak, fırlatmak
   u.-sar 32
   u. (*anğar* *utru atın* u.) 32
- uri oğul
   u. (*kenç* u.) 139, 141
     (*oğul*) 74, 76
- uşan- bk. *urşan-*
   u.-ur C19
- uth netice=skr. *karma*
   u.-si (*tınlıqların edgü kılınç* u.) 217
- utru karış
   u. (*anğar* u. *ur-*) 32
- uşan- ufalanmak; krz. *uşan-*
   u.-ur 28
   u. (*tsun tsun sun-* u.) 28
- uvntsuz hayásız
   amranmak u. *bilig* 61, 63
- uz kudretli
   u. *al* çeviş 169
- uzun uzun (müddet), dâima
   u. *turkaru* 14, 67
- üç üç
   ü. *ming* ulug *ming* 29, 41
- üçün için
   ü. (*atamış ü.*) 10b
     (*kazığanmış ü.*) 188
     (*titir ü.*) 154
     (*ani ü.*) 7, 12, 24, 57, 71, 81, 205
     (*ne ü.*) 174

- ülüglüğ nasipli, kismetli
 ü. (körkle kılulg ü. urı) 76
- ülüş kışım
 ü.-in 167, 168
 ü. (bir ü.) 167, 168
 (iki ü. kıl-) 167
- ün ses
 ü.-üg 191
 ü.-in (bir ü.) 55
 ü. (atamış ü.) 191
 (ü. eşid-) 4a
 ü.-lüğ (ezrua ü.) 204
 (soğançığ ü.) 203
 (taluy ü.) 204
 (yırtınçude yigedmiş ü.) 205
- üzüksüz durmaksızın
 ü. 75
- üzümek kırmak (?)
 ü.-geli sakın- (Radloff'un doldurması!) A31
- vçirpan<skr. vojrapāṇi 'şimşekten kamayı elinde tutan' 145
 v.-lar 145, 147
- vidya<skr. vidyā 'bilgi; büyü sanatı' 219
 v.-g kıl- 219
- yağı düşman
 y.-lar 47
 y. yavlağ 42, 43, 54, 57
- yağdır- yağdırırmak
 y.-ip 202
 y. (yağmur suvin y.) 202
- yağmur yağmur
 y. (noş teg tatlılığı y. surı) 202
- yalanlık canlı varlık; insan =skr. manusya
 y.-lar 72, 81, 182
 (y. köğüsü) 199
 y.-larning (y. nizvani oti) 202
- yalvar- yalvarmak
 y.-a ötün- 40
 y.-u ötün- A40
- yana yine
 y. 37, 44, 160, 184
- yaraş uyan
 y. (alılıka y. etüz) 144
- yarlıg scifil 185
 y. (ayıg irinç y. tunlıg) 185
- yarlıka- (yardımcı fiil: haşmetle yapmak)
 y.-di 9, 90, 100, 163, 175
- y.-sar 166
 y.-zun 197
 y. (kiginç y.) 175
 (kolulayu buyanlayu y.) 197
 (tip y.) 9, 90, 100, 163, 166
- yarlıkaçnu acıyan, merhametli, bereketli
 y. (arıg turug y. yaruk) 197
 (köngül turğur-) 160, 165
 (köz) 208
 (uluğ y. bulut) 201
 (uluğ y. kolulamağ) 194, 196
- yaruk parlak; ışık
 y.-unguz 198
 y. bilge 69
- yarut- aydınlatmak
 y.-ir siz 199
 y.-i bir- 200
 y. (köküz y.) 199
- yas zarar, ziyan
 y. (kor y. kıl-) 35
- yat- yatmak
 y.-ip 38
 (bağda buağuda y.) 38
- yavlak kötü; cani, alçak
 y.-ka C36
 y.-ta 54, 57
 y. (küngriti y. köz) 33
 (yağ y.) 42, 43, 54, 57
 (ara) 43
- yazuk günah
 y.-umta boşu- 200
 y. (tsuy y.) 200
- yazukluğ suçlu
 y.-un yazukszuzun 36
 y. (ağır y.) 26, A36, A37
- yazukszuz suçsuz
 y.-un (yazukluğun y.) 37
- yeg daha iyi
 y.-reh 186
- yek dev, cin (<skr. yakkha)<=skr. nāga 142
 y.-ler 20, 32, 142
 y.-erde 23
 y. (y. ığgek) 30
 (tişi y.) 23
- yılık hayvan =skr. tiryagyoni
 y. (tamu prit y. ajun) 191
- yiged- üstün gelmek

- y.-miş (*yirtinçüde y. ün*) 205
yıl yel
 y. (*kara y.*) 20
yilvik- büyülemek
 y.-ip 184
 y. ağuł 184
yime yine, dahi
 y. 40, 77, 175, 199
 (*takı y.*) 82, 96
 (*takı y. ....sar*) 13, 17, 25, 29,
 36, 41, 61, 73
yır yer
 y.-ke 21
 y.-inte 24
 y.-inteki 117
 y. (*tengri y.-i*) 117
 (*tutar*)=skr. *dharanlımdhara* 213
 (*çambudvip y. surv*) 98
 (*sov atlığ y. surv*) 151
 (*surv*) 30, 42, 190
 (*yirtinçü y. surv*) 101, 201
yırçı kılavuz
 y.-sı 46
 y. (*yolçı y.*) 46
yirtinçü yeryüzü
 y.-de 9, 170, 204
 y.-deki 6, 182
 y. *yır surv* 101, 201
yok yok, boş
 y. 7, 190
yökel- samk olarak tutulmak
 y.-a *kel*- 37
yoksuz boşuna
 y. *bol*- 81, 181
yola- yola çkmak
 y.-yu *ert*- 43
yolçı kılavuz
 y.-sı 46
 y. *yırçı* 46
yori- dolaşmak; yaşamak
 y.-yur 170
 y.-yur *tunlíg* 99, 151
yorık dolaşma
 y.-in (*kuanşı im bodisvt y.*) 176
yük yük
 y. C31
 y.-ler (*ağır y.*) 47
yüz yüz (100)
 y. (*bış y.*) 44
yüzlük saygı değer
 y. (*öge bilge atlığ y. er evçi*) 136, 138

SANSKRIT - UYGURCA FİHRİST

Burkancılığa ait uygurca eserler işlenirken sonuna böyle fihristler eklemek çok faydalı olur. Çünkü ilim alemindeki Burkancılığa dair araştırmalarda bütün özel deyimler (*termini technici*) sanskrit (orta Hintçe) olarak verilmiştir.

Bu gibi listeler yardımı ile türklerin, dini ve felsefi deyimleri nasıl karşıladıkları anlaşılabilecek ve bir söyle karşılanan çeşitli kavramlar, çeşitli sözlerle karşılanan bir tek kavramdan kesin olarak ayrt edilebilecektir.

<i>akṣayamati</i> alkinçısız köglüslüg	<i>manusy-amanusya</i> kişili kişi ermezli
<i>anuttarā</i> tüzkerinçisiz	<i>mati</i> köglüz
<i>āryāvalokiteśvara</i> kuansi im, aryavalokdişvar	<i>nāga</i> yek (krş. yakkha)
<i>asura</i> asur	<i>namah</i> namo
<i>avalokiteśvara</i> kuansi im, (krş. āryāva-)	<i>narakā</i> tamu
<i>bhikṣu</i> toyın	<i>pañca gati</i> biş ajun (not 191)
<i>bhikṣuṇī</i> şmnanç	<i>prabhūtaratna</i> erüs erdai
<i>bodhisattva</i> bodisvt, pusar	<i>pratyekabuddha</i> pratikabuf
<i>brahmaṇa</i> bramn, ezzua	<i>preta</i> prit
<i>buddha</i> burkan, but	<i>ratna</i> erdnı
<i>deva</i> tengri	<i>saddharma-puṇḍarīka-sūtra</i> (s. 3) vap hua ki
<i>devātideva</i> tengri tengrisi	nom çeceli athig sudur
<i>dharāṇīdhara</i> yir tutar	<i>sahā</i> (-a) sav
<i>dharma</i> drm, nom	<i>sangha</i> sang
<i>dharma-pati</i> nomçi törüci	<i>sārtha-vāha</i> sartbav
<i>dharma-ruci</i> drmuruç	<i>śākyamuni</i> şakimun
<i>gandhāra</i> gantar	<i>śaranya</i> (not 10a) umug mağ
<i>gandharva</i> gintirvi	<i>śloka</i> şlok, takşut
<i>gangā</i> gañg	<i>śramaṇeri</i> şmnanç
<i>garuḍa</i> talim kara kuş	<i>śrāvaka</i> şravak
<i>gati</i> ajun (bk. pañea)	<i>śresthi</i> emrenç
<i>gṛihapati</i> igil nomçi törüci	<i>tiryagyoni</i> yllki
<i>hīnayāna</i> (not 104) kiçig kólüngü, savşing	<i>triratna</i> (not 1, 133) üç erdini (krş. triśaranya)
<i>indra</i> hormuzta	<i>triśaranya</i> (not 10a, bk. triratna)
<i>iṣvara</i> uluğ erklig	<i>apāsaka</i> upasi
<i>jambudvīpa</i> çambudvip	<i>upāsikā</i> upasanç
<i>kalpa</i> klp	<i>vaiśramaṇa</i> bişamn
<i>karma</i> utlı	<i>vaiśravaṇa</i> (bk. vaiśramaṇa)
<i>kleśa</i> nizvani	<i>vajrapāṇi</i> vçirpan
<i>koti</i> kolti, koti	<i>vidyā</i> vidya
<i>mahāyāna</i> (s. 3, 5; not 104) uluğ kólüngü,	<i>yakkha</i> yek
<i>tayşing</i>	<i>yakşa</i> lu
<i>mahoraga</i> mahuruk	
<i>manuṣya</i> yalançuk	

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA*

- a.: arka
 A.: Akuzatif
 ABAW: Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin
 Ab.: Ablativ
 AGr.: A. v. Gabain, Altürkische Grammatik
 AL.: W. Bang-A. v. Gabain, Analytischer Index
 alt.: altayca
 aş. bk.: aşağıya bak
 Ateb.: R. R. Arat, 'Atebetü'l-hakâyık
 AWLM: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz
 AY.: Altun yaruk (Suvarṇaprabhāsa)
 BB.: Bibliotheca Buddhica, St. Petersburg
 b. sgđ.: Burkancıhğa áit soğutça metinler
 bk.: bak
 Capp.: C. Cappeller, Sanskrit-Wörterbuch
 CC.: Codex Cumanicus
 çin.: çince
 DTCFD: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
 Eitel: Handbook of Chinese Buddhism
 Eş.: Eşitlik
 eş. anl.: eş anlamlı (Hendiadyoin)
 fa.: farsça
 GdCh.: O. Franke, Geschichte des Chinesischen Reiches
 GdIL.: M. Winteritz, Geschichte der Indischen Litteratur
 HH.: H. Hackmann, Erklärendes Wörterbuch zum Chinesischen Buddhismus
 Hts. I: A. v. Gabain, Die uig. Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs
 Hts. II: A. v. Gabain, Briefe der uig. Hüen-tsang-Biographie
 İn.: Instrumental
 ir.: iranca
- Karlgren.: Analytic Dictionary
 Kow.: J. K. Kowalewski, Dictionnaire mongol...
 m. sgđ.: Mani dinine áit soğutça metinler
 mesl.: meselâ
 moğ.: mögölca
 Mvy.: Mahavyutpatti
 o. f.: orta farsça
 OKD.: Oğuz Kağan Destanı
 OZ.: Ostasiatische Zeitschrift, Berlin
 ö.: ön
 ö. a.: özel ad
 S.: W. Bang, Uigurische Studien
 sak.: saka dili
 SBAW.: Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin
 sgđ.: soğutça
 SH.: W. E. Soothill- L. Hodous, A Dictionary of Chinese Buddhist Terms
 skr.: sanskrit
 söz anl.: kelime manası
 STIL.: F. W. K. Müller, Soghdische Texte II
 str.: satır
 TM.: Türkiyat Mecmuası
 TT.: Türkische Turfan-Texte
 UAjb.: Ural-Altaische Jahrbücher
 UJb.: Ungarische Jahrbücher
 uyg.: uygurca
 v. d.: ve devamu
 WB.: W. Radloff, Versuch e. Wörterbuchs der Turk - dialecte
 y. f.: yardımcı füll
 yk. bk.: yukarıya bak
 yu.: yunanca
 yy.: yüz yıl
 ZDMG: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Leipzig (Wiesbaden)

* Bazı eser ve makalelerin kısaltmaları, adlarının arkasına konmuştur.

- Anesaki*, The Buddhist prophet, Cambridge Ma. 1916.
- Arat*, R. R., TT VI, bk. W. Bang.
- OKD, bk. W. Bang.
- Türkische Turfan-Texte VII, ABAW 1937 (TT).
- Uygurlarda istilahlara dair, TM VII-VIII. 56-81. s.
- 'Atebetü'l-hakâyık, İstanbul 1951 (Ateb).
- Atalay*, B., Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Ankara 1939-1943.
- Beal*, S., A catena of Buddhist scriptures from the Chinese, London 1871.
- Beck*, H., Buddhismus I-II, Berlin 1920-1922.
- Bang*, W., Manichäische Hymnen, Le Muséon 1925, 1-55. s.
- Türkische Bruchstücke einer nestorianischen Georgspassion, Le Muséon 1926, 41-75. s.
- A. v. Gabain ve G. Rahmeti (Arat), Türkische Turfan-Texte I-VI, SBAW 1929-1934 (TT).
- A. v. Gabain, Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte, SBAW 1931 (AI).
- Uigurische Studien, UJb X, 193-210. s.
- G. R. Rahmeti, Oğuz Kağan Destam, İstanbul 1936.
- Baruch*, W., Beiträge zum Saddharma-puṇḍarīka-Sūtra, Leiden 1938.
- Boberg*, F., Mongolian-English Dictionary I-III, Copenhagen 1954-1955.
- Burnouf*, Le Lotus de la Bonne Loi, Paris 1852.
- Cappeller*, C., Sanskrit-Wörterbuch, Berlin 1955 (Capp).
- Coq*, A. v. Le, Türkische Manichaica aus Chotscho, ABAW 1911-1922.
- Auf Hellas Spuren in Osttürkistan, Leipzig 1926.
- Edgerton*, F., Buddhist Hybrid Dictionary, New Haven 1953 (FE).
- Eitel*, E. J., Handbook for the Student of Chinese Buddhism, Hongkong 1870.
- Foucher*, A., Les vies antérieures du Bouddha, Paris 1955.
- Franke*, O., Geschichte des Chinesischen Reisches I-V, Berlin 1930-1952 (GdCh).
- Gabain*, A. v., TT I-IV, bk. W. Bang.
- AI, bk. W. Bang.
- Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs, SBAW 1935 (Hts I).
- Briefe der uigurischen Hüen-tsang-Biographie, SBAW 1938 (Hts II).
- Steppe und Stadt im Leben der ältesten Türken, Der Islam 1949, 30-62. s.
- Das alttürkische Schrifttum, Berlin 1950.
- Alttürkische Grammatik, Leipzig 1950 (AGr).
- Alttürkische Datierungsformen, UAJb XXVII, 191-203. s.
- Maitrisimit. Die alttürkische Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule, Wiesbaden 1957 (Büyük boyda 113 tipkibasum levhası ile 60 sayfalık bir ızahat ibarettir).
- Buddhistische Türkenmission, Asiatica, Leipzig 1954, 161-173. s.
- Türkische Turfan-Texte VIII-X, Berlin 1954-1959 (TT).

- Glassenapp, H. v., *Der Buddhismus*, Berlin/Zürich 1936.
 ——— *Buddhistische Mysterien*, Stuttgart 1940.
 ——— *Die Religionen Indiens*, Stuttgart 1943.
 ——— *Buddhismus und Gottesidee*, AWLM 1954.
- Grönbech, K., *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen 1942.
- Grünwedel, A., *Altbuddhistische Kultstätten in Chinesisch-Türkistan*, Berlin 1912.
- Haas, H., *Amida Buddha*, Leipzig 1910.
- Hackmann, H., *Chinesische Philosophie*, München 1927.
 ——— *Laienbuddhismus in China*, Stuttgart 1924.
 ——— *Erklärendes Wörterbuch zum Chinesischen Buddhismus*, Chinesisch-Sanskrit-Deutsch; nach seinem handschriftlichen Nachlass überarbeitet von J. Nobel, Leiden 1951-1954
 -şümdiye kadar altı cüz çıkmış, tamamı 12 cüz olacaktır. (HH).
- Hamilton, J. R., *Les Oughours à l'époque des Cinq dynasties*, d'après les documents chinois, Paris 1955.
- Hansen, O., *Tocharisch-iranische Beziehungen*, ZDMG 1940.
- Karlgren, B., *Analytic Dictionary of the Chinese and Sino-Japanese*, Paris 1923 (Karlgren).
- Kern, *The Saddharma-puṇḍarīka or the Lotus of the True Law* (Sacred Books of the East, XXI. c.), Oxford 1884.
- Kowalewski, J. E., *Dictionnaire mongol-russe-français*, Kasan 1844 (Kow).
- Lenz, W., STII, bk. Müller.
- Mahāyutpatti, *Mahāyāna sözlüğü*; Wogihara Unrai, Bonkan-taiyakubukkyō-jiten, Tokyo 1927 (Mvy).
- Maitrisimit, bk. A. v. Gabain.
- Müller, F. W. K., *Uigurica I-IV*, ABAW 1908-1922; IV. c.: A. v. Gabain, SBAW 1931 (U).
 ——— *Soghdische Texte II*, SBAW 1934; W. Lenz tarafından yayımlanmıştır (STII).
 ——— *Uigurische Glossen*, OZ 1920, 310-324. s.
- Nobel, J., bk. H. Hackmann, *Erklärendes Wörterbuch*...
Nyanatiloka, Buddhistisches Wörterbuch, Konstanz 1953 (Nyanatiloka).
- Oldenberg, H., *Buddha*, Stuttgart/Berlin 1914.
- Orkun, H. N., *Eski Türk Yaztları I-VI*, İstanbul 1936-1941.
- Radloff, W., *Versuch eines Wörterbuschs der Türk-Dialekte I-VI*, St. Petersburg 1893-1911 (WB).
 ——— *Kuan-ṣi-im Pusar*, eine türkische Übersetzung des 25. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharma-puṇḍarīka, BB XIV, St. Petersburg 1911.
 ——— C. Maloff, *Suvarṇaprabhāsa*, BB XVII, St. Petersburg 1913 (AY).
- Rahmeti, bk. Arat
- Regamey, C., *Buddhistische Philosophie*, Bern 1950.
- Schulemann, G., *Botschaft des Buddha vom Lotus Guten Gesetzes*, Freiburg 1937.
- Seidenstücker, K., *Pāli-Buddhismus*, München 1923.
- Soothill, W. E., *The Lotus of the wonderful Law or the Lotus Gospel*, Oxford 1930.
 ——— L. Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*, London 1937 (SH).
- Stenzler, A. F., *Elementarbuch der Sanskritsprache*, Berlin 1952.
- Winteritz, M., *Geschichte der Indischen Litteratur*, Leipzig 1913 (GdIL).
 ——— *Der ältere Buddhismus*, Tübingen 1929.
 ——— *Der Mahāyāna-Buddhismus*, Tübingen 1930.

ISBN 975 - 16 - 0528 - 8

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ

Fiyatı : 36 000 Lira